

Сураи «Фуссилат» ё «Ҳа мим саҷда» 41-умин сураи Қуръон буда, дар Макка нозил шуда, аз 45 оят иборат аст.

Бисмилләҳи-р-Раҳмāни-р-Раҳīm

Вазифаи асосии ин сура аз баҳсу муҳокима атрофи чандин масъалаи муҳим иборат аст. Аз он ҷумла ба паҳлӯҳои ақидаи исломӣ, ки умдатарини он ин ваҳдоният, рисолат, зинда гардонидан баъд аз миронидан ва вуқӯи қиёмату ҳисобу ҷазои он рӯз рӯшанӣ меандозад. Асос ва маҳаки (ҳадафи) умдаи сураҳои дар Макка нозил шуда ҳам, аз ҳамин иборатанд. Ин сураҳо асосан ба рукнҳои имони ростин диққати ҷиддӣ медиҳанд.

Сураи «Фуссилат» ҳам бо ҳуҷҷату бурҳони раднашаванда рисолати Муҳаммад (с)-ро собит сохта, ёдрас менамояд, ки Қуръоне, ки башарро очизкунанда аст, маҳз ба пайғамбари охируззамон нозил гардидааст. Ҳамчунин сухан аз он меравад, ки пайғамбарии Муҳаммад (с) ҳақиқӣ буда, ӯ (с) аз ҷинси инсон асту Аллоҳ таъоло ӯ (с)-ро аз миёни тамоми халқ чун пайғамбари хеш, то мардумро ба сӯйи тавҳид даъват намояд, интиҳоб намудааст.

Баъдан сура ба хонанда аз офариниши олам хабар медиҳад. Осмонҳо ва Замин бо андозаҳои ҳақиқӣ ва маҳкам шаклбандӣ гаштаанд, ки ягон эътирозкунанда ҳарчанд ба онҳо бо назари айбҷӯй дида дӯзад ҳам, айбу нуқсоне дар онҳо ёфта наметавонад. Бо вучуди ин афроде ёфт мешаванд, ки дар зулмоти куфру гумроҳӣ ғарқ гардида, байни куфру имон тафовут гузошта наметавонанд ба ин муъҷизаҳои Аллоҳ таъоло, ки ҳар яке далолат ба бузургию азамати Холиқи худ мекунанд, эътибор диҳанд ва ба ваҳдонияти Ӯ таъоло имон оранд.

Сипас бошишгоҳи дурӯғпиндорандагонро баён намуда, барои огоҳии ин ҷамоа аз ҳалоки боқувваттарин ва нерӯмандтарин қавмҳои гузашта, яъне қавми Од, ки бо зӯрии худ ғуруру кибр варзида, бо ифтихор меғуфтанд: «Кӣ аз мо зӯртар аст?», мисол оварда, дигаронро аз амали мисли онҳо бар ҳазар медорад.

Баъдан, бо услуби хос дар ин сура ҳадиси муҷримон (гунаҳкорон) баён мегардад. Инчунин аз муъминҳои муттақие, ки бо истиқомати худ дар шарияти Аллоҳ дини исломро ривочу равнақ додаанд, ёд мешавад. Аллоҳ таъоло дар роҳи Ҷаннат ба пайғамбарон, содиқон, шаҳидон, солеҳон ва муқаррабон (шахсони ба Худо наздик)-ро амният ваъда додааст.

Ҳамчунин ашъи муҳити атрофро баён мекунад, ки ҳар яке нишонае аз қудрати беинтиҳои Аллоҳ таъолост, вале мулҳидон (бединҳо) ба мисли нобино ин ҳама аҷоиботу муъҷизаҳоро, ки саршор аз панду ҳикматанд, намебинанд ва ёваи зиёд меғўянд.

Дар хотима Аллоҳи таъоло бо ваъдаи худ бани инсонро аз ошкор намудани баъзе сирҳои олам, ки дар охири замон пайдо мешаванд, огоҳ месозад.

Муъминон метавонанд аз он чӣ Қуръон хабар додааст, алайҳи инкоркунандагони Қуръон далелҳо биёранд ва бо ҳамин, иншоаллоҳ, сура ба охир мерасад.

Ин буд назари кӯтоҳе ба мундариҷаи оятҳои ин сура.

Ва биллоҳит тавфиқ!

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмāни-р-Раҳ̣им

Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону бениҳоят бораҳм аст.

Ҳā, М̣им. 1.

1. Ҳо, мим (маънои ин ҳарфҳоро танҳо Худованд медонад).

Чуноне қаблан гуфта будем, ин ҳарфҳо аз ҷумлаи ҳарфҳои муқаттаъа (ҳиҷои)-анд. Мурод аз чунин нигориш ҳушдор додан аст, ки бидонед Қуръон муъҷизаи илоҳист. Оид ба тафсири имконпазири ин оят ба ояти якуми сураи "Ғофир" муроҷиат намоед. Тафсири чунин оётро ба ҷуз Аллоҳ таъоло ҳеҷ каси дигар намедонад, зеро он аз ҷумлаи муташобихот (сир) аст. Аллоҳ ба тафсири он донотар аст.

تَنْزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Таъзилу-м мина-р-Раҳмāни-р-Раҳ̣им. 2.

2. Фурӯ фаристодани ин (Китоб) аз ҷониби Аллоҳи бахшандаи меҳрубон аст.

Аз зикри ин ду исм (яъне Раҳмон ва Раҳим) чунин бармеояд, ки раҳмати Аллоҳ таъоло барои бандагони Худ беинтиҳо будааст, ки барои ҳидоят ёфтани бандагони Худ чунин як китоби бемислу бузургро назил гардонид. Қуръон барои бандагон неъматӣ ниҳоят

зарурист ва ба гуфтаҳои он амал намудани бандагон то рӯзи қиёмат, чунон ки ҳаст, боқӣ мемонад.

كَتَبْتُ فَصَّلَتْ آيَاتُهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢﴾

Kitābun fуссилат айātuху Қур-āнан ӯрабийя-л ли қавми-й яъламун. 3.

3. Ин Китобе аст, ки оятҳои ӯ равшан сохташуда, Қуръони арабӣ аст, барои қавме, ки медонанд,

Қуръон барои маслиҳатҳои диниву дунявӣ як китоби чомаъ аст ва чи аз рӯи оятҳо ва чи аз рӯи маъно ҷудо-ҷудо буда, садҳо навъи илм дар замири оятҳои он ҳувайдост. Каломаш фасоҳату балоғати комилро соҳиб аст. Забони он забони мардуми араб аст. Забони Қуръон забони хитобшудагон аст, то мардуми араб барои дарки маъно ва мақсади он душворӣ нақашанд. Ҳам худ бифаҳманд ва ҳам ба дигарон бифаҳмонанд. Албатта, Қуръон бештар барои аҳли фаҳм аст, зеро он аз рӯи банду басти оятҳо, санъати сухан, тарзи баён, услуби иборабандие, ки дорад, ҳамто надорад. Баъди хондану фаҳмидани Қуръон инсон соҳибхирад очиз будани худро аз рӯи инсоф эътироф мекунад. Албатта, аз осору таълими Қуръон шахсоне хуб баҳравар мегарданд, ки онҳо бохирад бошанд ва дар илми ин забон олим бошанд ва қадри ин неъматро донанд.

بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٣﴾

Башира-в ва назіраи фа аъраза акъарухум фа ҳум ла ясмаъун. 4.

4. (дар ҳоле, ки) ҳам муҷдадиҳанда асту ҳам тарсонанда. Пас, аксари мардум (куффор) рӯгардон шуданд, пас, онҳо намешунаванд.

Қуръон барои ононе, ки ба он имон овардаанд, аз наҷот ёфтанишон муҷдадиҳанда аст. Яъне муъминонро аз Ҷаннати пурнеъмат хабари нек медиҳад. Аммо кофиронро аз азоби Ҷаҳаннам бимдиҳанда аст. Мушрикон бо вучуди он, ки Қуръон ба забони модарии онҳо нозил шудааст, аз он рӯгардон шуданд. Зеро онҳо дар бораи маънои оятҳои Қуръон тадаббур (фикру андеша) накарданду намекунанд. Ҳол он ки аксари ин мушрикон аз аҳли илми замони худ буданд. Албатта, ин сухани Аллоҳ таъоло як маломат ва сарзаниши шадид аст ба ҳамаи онҳое, ки ба ин китоб аз рӯи инсоф рӯй намеоваранд, то дарк намоянд дар зимни ҳар як

оят чӣ сирру ҳикматҳо нухуфтааст. Дар ояти зер аз гумроҳии мушрикони хабар медиҳад:

وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِيْ أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِيْ ءَادَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا

وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَأَعْمَلْ إِنَّا عَمِلُونَا

**Ва қолу қулубунā фӣ акиннати-м мим mā тадъунā илайҳи
ва фӣ āzāнинā вақру-в ва мим байнинā ва байника
ҳичāбун фаъмал иннанā њамилун. 5.**

5. Ва гуфтанд: «Аз он чӣ моро ба сӯи он меҳонӣ, дилҳои мо дар пардаҳост. Ва дар гӯшҳои мо гаронӣ аст. Ва миёни мо ва миёни ту ҳичоб аст. Пас, раб кори худро кун. Албатта, мо низ кори худро мекунем!».

Туғёни мушрикони то андозае аст, ки чун носеҳон онҳоро ба роҳи рушду ҳидоят панд диҳанд лоақал илтифоте зоҳир намесозанд, балки ёваҳроеро ба забон меоранд, ки бори дигар хоҳиши насиҳат намудан дар носеҳ наместонад. Масалан, рӯирифт ба Муҳаммад (с) мегуфтанд, ки дилҳои моро чунон парда пӯшидааст, ки панду андарзи ту ба он таъсир расонида наметавонад. Ҳарчи аз тавҳид (яктопарастӣ) меғӯи ё ғайри он, қалбҳои мо қабул надорад. Барои шунидани ин сухан гӯе дар гӯшҳоямон пунба зада шудааст, ҳеҷ ҳарфи туро намешунавем. Гузашта аз ин, миёни мову ту ай Муҳаммад, деворе бардошта шудааст, ки вай манъ месозад, ки ҳарфи матлаби ту ба мо бирасад. Ту кори худро кун ва мо шуғле, ки дорем, онро идома хоҳем дод. Ту бар дини худ бош ва мо бар дини худ. Умедвор машав, ки мо туро пайравӣ мекунем! Наъзу биллаҳ!

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌُ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا

إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ

**Қул иннамā ана башару-м мишлукум йӯҳā илайя аннамā
илāҳукум илāҳу-в вāҳидун фаствақимӯ илайҳи
вастағфирӯҳ. Ва вайлу-л лил мушрикун. 6.**

6. Бигӯ: «Чуз ин нест, ки ман монанди шумо одаме ҳастам. Ба сӯи ман ваҳй карда мешавад, ки маъбуди шумо Парвардигори ягона аст. Пас, (дар ибодат) рост ба сӯи Ё мутаваҷҷеҳ шавед

(рӯйоред) ва аз Ў омурзиш бихоҳед! Ва вой бар ҳоли он мушрикони,

الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَفَرُونَ ﴿٧﴾

Ал-лазӣна лā юътӯна-з-закāта ва ҳум би-л-āхирати ҳум кāфирӯн. 7.

7. онҳое, ки закот намедиханд ва онҳо ба охират боварӣ надоранд!

Ай Муҳаммад (дуруд бар ту), ба мушрикони бигӯ, ки ман мисли шумо як инсонам. Фарқи ману шумо танҳо дар ҳамин аст, ки Аллоҳ таъоло аз миёни шумо маро интихоб намудааст, то ваҳйи Ўро, ки ба воситаи фаришта Ҷабраил (а) ба ман мерасад, ба шумо бирасонам. Ман фармони Холиқи мову шуморо, ки Худои ягона аст, ба ҷой оварда истодаам. Зеро вазифаи ман ин аст, ки шуморо ба сӯйи тавҳиду яккахудой даъват намоям. Ў холиқу розиқи ману шумо ва тамоми махлуқот аст. Барои ваҳдонияти Ў таъоло далелҳои ақлию шаръӣ вуҷуд доранд шумо бошед, маро дурӯғгӯи меҳисобед. Ҳол, ман аз шумо танҳо ҳаминро меҷӯям, ки ба Аллоҳи ягона рӯй оварда, имон биёред. Ўро маъбудӣ ягона бидонед. Ҷуз Ў дигареро парастӣш накунад. Барои гуноҳҳои гузаштаи хеш бо ихлоси тоҷ аз Ў мағфират бихоҳед. Дар ин роҳ доимо собитқадам бимонед. Локин ҳазорҳо димору вой бар ин мушрикони ва амсоли онҳо, ки аз ҳақ рӯ гардонанд. Аллоҳро итоат намекунанд, ба Ў имон намеоранд, закоти моли худро намедиханд. Ақидаи худро аз ширк ба тавҳид иваз намекунанд. Ҳатто калимаи тавҳидро ба забон намеоранд. Ба баъсу нушур (зинда гардонидан баъд аз миронидан), ки рукни имони ҳар як инсон аст, бовар надоранд. Амалҳои рӯзи ҳисоб (қиёмат)-ро инкор мекунанд, ин аст одати мушрикони ва амсоли онҳо.

Хулоса, бадкорони аз як сӯ ба сабаби кифрашон дар азоб бошанд, аз ҷониби дигар барои надодани закоти мол ба азоби иловагӣ гирифторанд. Мол ҳам ёвари рӯҳи инсон аст, агар он дар роҳи Аллоҳ сарф шавад, умед мешавад, ки соҳиби мол дар дин устувор мемонад. Инсон бояд ба муҳтоҷон ва ниёзмандон кӯмаку ёрӣ ва барои ободии мулку диёри хеш мадад расонад. (Ҳошияи Т.Ҷалолаин)

Ояти зер барои муъминон ваъдаи дилшодкунанда аст.

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾

**Инна-л-лазӣна аману ва ғамилу-с-солиҳати лаҳум аҷрун
гайру мамнун.8.**

**8. Ҳаройина, ононе ки имон оварданд ва корҳои нек карданд, барои
онҳо подошест тамомнашуданӣ».**

Яъне ононе, ки ба ваҳдонияти Аллоҳ таъоло имон оварда, пайғамбарии расули Ӯро тасдиқ намуда ҳамчунин амалҳои солеҳ карданд, албатта, дар охират соҳиби аҷри бардавом мегарданд. Яъне онҳо ба Ҷаннати пурнеъмат ворид мешаванд, на худ ва на савобашон фано намегардад. Оятҳои баъдӣ далелҳои қудрати Парвардигор ва ваҳдонияти Ӯ таъолоро, зикр мекунанд:

﴿قُلْ أَنتُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ

أُنْدَادًا ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾

**❁Қул а-иннакум ла такфуруна би-л-лазӣ халақа-л-аржа
фи явмайни ва таҷъалуна лаҳӯ андада. Ӯалика Раббу-л-
ъаламин.9.**

**9. Бигӯ: «Оё шумо ба Он Зоте, ки Заминро дар ду рӯз офарид,
кофир мешавед ва барои Ӯ ҳамсаронро муқаррар мекунад? Ин аст
Парвардигори оламиён».**

Ин савол ҳам оҳанги тааҷҷубоварӣ ва ҳам маломатро дорад, яъне Аллоҳ таъоло ба ҳабиби Худ (с) мефармояд, ки ба мушрикон бигӯ, ки чӣ хел шумо ба Аллоҳи ягона, ки шаъни бисёр бузург дорад ва ба офаридани кулли мавҷудот қодир аст ва замини бузургро дар муддати ду рӯз офаридааст, кофир мешаведу ба Ӯ чизеро шарик муайян мекунад? Во аҷаб, аз ин ақлу хиради костаи шумо! Ҳамон Холиқу Қодир бар офаридани кулли ашё фақат ягона Парвардигори оламиён аст, на он бутҳои бечону берӯҳи шумо. Инсоф диҳед, чӣ гуна як ҷисми заъифу бечонро, ки аз он ҳеҷ амале сар намезанад, ба Аллоҳи Акбар дар ибодат баробару шарик медонед? Ҳол он ки шумо хуб медонед, чи дар олами боло ва чи дар олами поён, Аллоҳ як аст ва монанду шарик надорад. (Аз ҳошияи "Тафсири Ҷалолайн", "Кашшоф", "Мухтасари ибни Касир" ва "Қуртубӣ").

Чунин мазмунро дар сураи "Абаса" аз ояти 27 то 33-юм вохӯрдан мумкин аст.

وَجَعَلَ فِيهَا رَوْسِيَٰ مِنْ فَوْقِهَا وَبَرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ

سَوَاءً لِّلسَّالِئِلِينَ ﴿١٠﴾

Ва ҷаъала фӯҳа равāсия миҶ фавқиҳа ва бāрака фӯҳа ва қаддара фӯҳа ақвāтаҳа фӯ арбаъати аййāмин савāа-л ли-с-сāилīн. 10.

10. Ва дар болои Замин кӯҳҳоро пайдо кард ва дар онҳо баракат ниҳод ва дар бақияи он ҷаҳор рӯз рӯзи онҳоро андоза кард, ки барои саволкунандагон баён шуд.

Давоми ояти қаблӣ, ки Аллоҳ таъоло Заминро дар ду рӯз пайдо намуд ва дар ду рӯзи дигар ӯ таъоло бо қудрати Худ дар рӯи Замин кӯҳҳои баланду муҳкамро пайдо кард, ки аз онҳо барои мардум манфиатҳо ва баракатҳои бисёр аст. Аввал ин ки сатҳи Замин дар натиҷаи мавҷудияти онҳо оромиву субот дорад ва ҳамчунин дар онҳо захираҳои ғоиданок вучуд доранд. Дар рӯи кӯҳҳо ва инчунин дар Замин сабзаву зироат ва анбӯҳи дарахтон мерӯянд, ки ба ғоидаи бандагон истифода мешаванд. Вобаста ба иқлими қитъаи замин мавҷудоти онро муайян намуд. Инчунин кӯҳҳоро сайргоҳи мурғону ҳайвонот гардонид ва аз он ҷо ризқашонро муқаррар намуд.

Хулоса, дар ҷаҳор рӯз Замину тамоми он чӣ дар болои он вучуд дорад, бе нуқсон офарида шуд. Ҳар касе дар ин боб суол намояд, ҷавоб ҳамин аст. Шояд дарозии он рӯзҳо чун ҳамин рӯзҳои муқаррарӣ бошад ё дигар Аллоҳ донотар аст.

ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ

كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴿١١﴾

Ќуммаставā ила-с-самāи ва ҳия духонун фа қола лаҳа ва лил арзӣйтийā тавъан ав карҳан қолатā атайнā тӯиъīн. 11.

11. Сипас, ба сӯи Осмон тавачҷӯҳ намуд, дар ҳоле ки дудмонанд буд. Пас, Осмон ва Заминро гуфт: «Ба хушӣ ё ба зӯрӣ биёед». Ҳар ду гуфтанд: «Ба хушӣ (фармонбардор шуда) омадем».

فَقَضَيْنَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَزَيَّنَّا

السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصْبِيحٍ وَحِفْظٍ ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾

Фа қазоҳунна сабъа самāvātiн фи явмайни ва авҳā фи кулли самāин амрахā. Ва заййанна-с самāа-д-дунйā би масобуҳа ва ҳифзӯ. 3āлика тақдирӯ-л-ʿазизӯ-л-ʿалим.12.

12. Пас, дар ду рӯзи дигар онҳоро ҳафт Осмон сохт. Ва дар ҳар Осмон ҳукму тадбири муносиби онро фиристод. Ва Осмони дунёро бо чароғҳо (ситорагон) зиннат додем ва (аз шайтон онро) нигоҳ доштем. Ин аст тадбири Аллоҳи голибу доно».

Пас аз офаридани Замин Аллоҳ таъоло ба офаридани Осмон мутаваҷҷеҳ шуд. Осмон он замон ба ин шакле, ки имрӯз аст, набуд. Дар он вақт осмон сурати духон, яъне дудро дошт. Аллоҳ таъоло бо қудрати ҳакимонаи назди Худ маълум ҳафт табақаи осмонро низ, дар ду рӯзи дигар пайдо намуд. Ӯ таъоло ба Осмону Замин хитоб карда гуфт, ки ба иҷрои амри Ман ба хушӣ меоед ё ба зӯрӣ? Он ду дар ҷавоб гуфтанд, ки ай Парвардигори мо, бо камоли ризоият амри Туро пазируфта, ба қадри бардошт омодаи иҷрои он ҳастем. Халқи (офариниши) Замину осмонҳо дар муҳлати шаш рӯз як ҳикмати Парвардигор аст. Вагарна Худованд дар як мижа ба ҳам задан метавонист онҳоро биёфарад. Ин барои инсонҳо як дарси ибрат аст, ки бо як ҳалимӣ ва бо низоми дуруст ва ба тадриҷ анҷом ёфтани корҳоро таълим бигиранд. Пас, Аллоҳ таъоло дар ҳар як табақаи осмон ҳукму тадбири муносиби худро ҷорӣ намуд. Аз ҷумла осмони аввалро, ки ба инсонҳо наздиктар аст, бо ситораҳои дурахшанда зиннат дод, ки ба заминиён равшанӣ медиҳанд. Албатта, он ҷӣ зикр шуд, ҳама тадбири тақдир ва иродаи Аллоҳ таъолост. Зеро Аллоҳ таъоло дар ҳама кор голиб буда, маслиҳати махлуқоти Худро беҳтару хубтар медонад.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثُمُودَ ﴿١٣﴾

Фа ин аъразӯ фа кул анзартукум соъиқата-м мишла соъиқати Ёāди-в ва ʿсамӯд. 13.

13. Пас, агар (аз ҳақ) рӯй гардонанд, пас, бигӯ: «Шуморо аз азоби сахт, монанди азоби сахте, ки ба (қавми) Оду Самуд расид, метарсонам».

Аллоҳи таъоло ба ҳабиби Худ (с) фармудааст, ки агар бо ин қадар даъвати ту аз имон овардан рӯйгардон бошанд, ба онҳо бигӯ, ки ман албатта бимдихандаи шумо ҳастам. Пеш аз шумо қавмҳои Од ва Самуд бо азобҳои гуногун ба ҳалокат расиданд. Ҳеҷ кас кафолат дода наметавонад, ки чунин азобҳо ба сари шумо намеоянд! Шуморо низ бояд огоҳ созам, ки агар маро напазиред, ба ҳамин гуна азобҳои шадиду мудҳиш гирифтор ва ба ҳалокат расиданатон мумкин аст.

Аллоҳ таъоло бо забони ҳабиби Хеш (с) сабаби ҳалокати он ду қавм, яъне Од ва Самудро дар ояти зер баён мекунад.

إِذْ جَاءَتْهُمْ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ

قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿١٤﴾

Из ҷаатҳуму-р-русулу мим байни айдихим ва мин халфихим алла таъбудӯ иллаллоҳ. Қолу лав шāа Раббунā ла анзала малāикатāй фа иннā би мā урсилтум биҳи кāфирун. 14.

14. Чун ба онҳо пайғамбарон аз пеши онҳо ва аз паси онҳо омаданд, гуфтанд, ки «ибодат накунед, магар Аллоҳро», гуфтанд: «Агар Парвардигори мо меҳост, албатта фариштагонро фурӯ мефиристод. Пас, ҳаройина, мо ба он чӣ шумо ҳамроҳи он фиристода шудаед, имон намеорем».

Чун ба сӯйи онҳо (қавмҳои Од ва Самуд) аз ҳар ҷониб пайғамбарон омада, бо кӯшиши тамом ба ҳидояташон пардохтанд, он қавмҳои саркаш ба ҷуз аз рӯйгардонӣ дигар амалеро анҷом надоданд. Ба расулоне, ки аз миёни онҳо интиҳоб мешуданд ё пайғамбароне, ки аз дигар ҷойи барои даъват наздашон меомаданд ба онҳо мегуфтанд, ки ғайри Аллоҳ ҳеҷ чиз лоиқӣ ибодат нест, шумо ба ҷуз Аллоҳи ягона дигар чизро ибодат накунед, он қавмҳои саркаш ба ҷои ин ки ба роҳи ҳидояти пайғамбарон раванд, баръакс, дар ҷавоб мегуфтанд, ки моро ба ҳоли худ гузоред. Агар он чӣ меғӯед рост бошаду Аллоҳ чунин ирода дошта бошад ва омадани пайғамбар зарур бошад, пас онро аз ҷинси фаришта интиҳоб намуда мефиристод, на мисли шумо аз

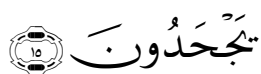
миёни башар. Шумо моро ба ёваҳои худ овора макунед, биравед мо ба шумо бовар надорем. Шумо мисли мо як инсон ҳастед. Чӣ чизи зиёдати доштаед, ки Аллоҳ шуморо расул интиҳоб намуду моро не?

Хулоса, онҳо ба ҳеҷ як пайғамбар тобеъ намешуданд, роҳи ҳидоятро қабул намекарданд ва ҳамчунон то расидани азоб дар куфрашон боқӣ мемонданд.

Қиссаи муқобилият нишон додани қавмҳои саркаш дар баробари пайғамбарон, дар ояти зер идома дорад.

فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِعَايُنِنَا

**Фа амма Ёадуи фастакбару фи-л арзи би ғайри-л-ҳаққи
ва қолу ман ашадду минна қувваҳ. А-ва лам ярав
анналлоҳа-л-лази халақаҳум Ҳува ашадду минҳум қувваҳ.
Ва кану би аййатина яҷҳадун. 15.**

15. Аммо қавми Од дар рӯи Замин ба ноҳақ тақаббур карданд ва гуфтанд: «Кист аз мо дар қувват зиёдтар?». Оё надиданд (надонистанд), ки албатта, Аллоҳ чунон Зотест, ки онҳоро биеффарид, дар қувват бар онҳо зиёдтар аст? Ва онҳо муъҷизаҳои моро инкор мекарданд.

Дар зимни ояти карима ва оятҳои баъдӣ он чӣ аз сари қавми Од ва Самуд гузашт, бо услуби хоси ин сура, иншоаллоҳ, баён мегардад. Шумо хонандаҳои гиромӣ, аз шарҳи оятҳои пораҳои гузашта нисбати қавми Оду Самуд огоҳӣ доред. Аллоҳ таъоло ба қавми Од дар ҳақиқат ҳам қуввату тавоноиро арзонӣ дошта буд. Аз ин рӯ онҳо нисбат ба расули Худо (Худ а) ҳаволабаландӣ намуда, ба кибр худро аз расули Худо ва пайравони роҳи ҳақ боло шумориданд. Ҷои ин ки ба ин неъмату қуввати атонамудаи Аллоҳ таъоло шукр варзида, онро дар ибодати маъбуди ягона сарф созанд, баръакс ба он мағрур гардида, гумроҳ гаштанд. Яъне, ҳангоме ки ҳазрати Худ (а) онҳоро аз азоби муқарраркардаи Аллоҳ таъоло тарсонид, онҳо зӯрии худро далел оварда, гуфтанд, ки бо ин қуввате, ки мо дорем ҳеҷ азобе бар мо пирӯз нахоҳад шуд. Мо

аз худ боварӣ дорем, метавонем бо нерӯмандии худ он азоберо, ки ту мегӯӣ, бе ҳеҷ мушкилӣ аз худ дафъ созем!

Дар давоми оят Аллоҳ таъоло мефармояд, оё қавми Од намедонанд, Зоте, ки муқобили он мубориза мебаранд, аз онҳо дар қувват зиёдтар аст? Оё онҳо надиданд, ки ҳамон Зоти бузург онҳоро ва ҷамиъи махлуқоту коинотро офаридааст ва ӯ дар нерӯ аз онҳо дида сахтгиртар аст? Ғафлати онҳо то андозае буд, ки ҳатто муъҷизаҳои илоҳиро инкор намуданд, ба гумроҳӣ даст зада, нахостанд аз он берун биёянд. Дар охир, чуноне ки дар ояти зер мефармояд, гирифтори бало гаштанд.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحْسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ

فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ﴿١٦﴾

Фа арсалнаъ ъалайҳим рӯҳан сарсаран фӣ аййāмин-н-наҳисāти-л ли нузӯқаҳум ъазāба-л хизйи фи-л-ҳайāти-д-дунйā. Ва лаъазāбу-л āхирати ахзā. Ва ҳум лā юнъарун. 16.

16. Пас, дар рӯзҳои шум (наҳс) бар сари онҳо азоби шадид (боди гуррон)-ро фиристодем, то онҳоро дар зиндагонии дунё азоби расвоиро бичашонем. Ва албатта, азоби охират расвоқунандатар аст ва касе ба ёрии онҳо нашомад ...

Яъне бар сари қавми Од азоб дар сурати шамоли ниҳоят тунду босуръат ва сарду бо овози баланд нозил шуд. Дар натиҷа онҳо бо расвой ба ҳалокат расиданд. Чаро он рӯзҳоро наҳсу шум ва бебаракат номиданд? Зеро дар он рӯзҳо ба ҷуз ҳалоксозии ин қавми гумроҳшуда дигар ягон шуғле набуд. Ба онҳо барои амалҳои бадашон дар ҳамин дунё мукофоти арзанда дода шуд. Азобе, ки дар охират барояшон муқаррар гардидааст, нисбат ба азоби дунё чандин маротиба сахттару хорқунандатар хоҳад буд. Он ҷо чизе ё касе ба фарёд ва ёрии онҳо нахоҳад расид.

Ояти зер ҳам, ҳоли қавми саркаши дигареро, иншоаллоҳ, баён мекунад.

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَىٰ الْهُدَىٰ فَأَخَذَتْهُمُ صَاعِقَةٌ

الْعَذَابِ أَلْهُونَ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾

**Ва амма Ҷамуду фа ҳадайнāхум фастваббу-л-ъамā
ъала-л худā фа аҳазатхум соъикату-л-ъазāби-л-хуни би
мā кāну яксибун. 17.**

*17. Ва аммо қавми Самудро (бо пайгамбарон) роҳбарӣ кардем,
пас, онҳо нобиноиро бар роҳёбӣ тарҷеҳ доданд, пас, ба сабаби он
чӣ мекарданд, онҳоро оташаки азоби хоркунанда фаро гирифт.*

Қавми Самуд ҳам ба хотири он ба азоби илоҳӣ гирифтор гаштанд, ки чун ба онҳо роҳи росту саодат баён карда шуд, онро нодида гирифтанд. Худро мисли нобино вонамуд сохтанд, кӯриро аз биной беҳтару болотар шумориданд. Яъне арзишу баҳои гумроҳиро бар ҳидоят ва куфрро бар имон баланд донишанд. Ин буд, ки ба фиристодаи Аллоҳ, яъне Солеҳ (а) ҳусни тавачҷуҳ надоштанд ва даъвати ўро ҳатто шунидан нахостанд. Нисбати ў ҳар гуна фишору тазйиқ ва мазохро ба кор бурданд. Муъҷизаҳо (аз ҷумла уштур)-и зоҳирнамудаи ўро бовар накарда, ҳатто ўро дурӯғгӯй ҳисобиданд. Дар натиҷа ба азоби саҳти Аллоҳ таъоло гирифтор гардиданд. Азоб як садои бадҳайбату гӯшкаркунанда ва дилтарконандаю ҷонберункунанда буд, ки ҳама ба ҳалокат расиданд. Ин аст натиҷаи ҳақиқатро нодидану ғафлат варзидан.

Локин, чуноне ки ояти зер мефармояд, аз байни онҳо баъзеҳо наҷот ёфтанд.

وَجِئْنَا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ

Ва наҷҷайна-л-лазйна āману ва кāну яттақун. 18.

*18. Ва ононро, ки имон оварданд ва парҳезгорӣ мекарданд, наҷот
додем.*

Аллоҳ таъоло зимни ояти мазкур фармудааст, ки дар байни ин қавми саркаши маслиҳатнодаро инсонҳое буданд, ки ба Аллоҳи ягона имон оварда, ба иҷрои амалҳои солеҳ машғул буданд. Мо онҳоро, яъне Солеҳ (а) ва пайравони ҳақиқии ўро аз чунин балоҳои шуми марговари диёрхаробкунанда наҷот додем, ба онҳо ҳеҷ зараре нарасид.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

**Ва явма юҳшару аъдāуллоҳи ила-н-нāри фа ҳум
йўзаъун. 19.**

19. Ва он рӯз, ки душманони Аллоҳ ба сӯйи отаиш ронда мешаванд, нас, онҳоро (то расидани гурӯҳҳои дигар) боздошт карда мешаванд,

حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَرُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا

كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

Ҷатмā изā mā чāʼуҳā шаҳида ʼалайҳим самъуҳум ва абсоруҳум ва чулӯдуҳум би mā кāну яъмалун.20.

20. то вақте ки наздики Дӯзах биёянд, бар онҳо гӯиши онҳо ва чашмҳои онҳо ва пӯстҳои онҳо ба он чӣ (дар дунё) карданд, гувоҳӣ медиҳанд.

Ай мухотаб ё ай мушрикони, ба ёд биёред он рӯзеро, ки тамоми гурӯҳҳои гунаҳкору душманони Худо барангехта мешаванду ба сӯйи Ҷаҳаннам ронда мешаванд, лаҳзае аз сӯйи хозинон (посбонон)-и Ҷаҳаннам таваққуф ба амал меояд, то аввалу охири гурӯҳ ба ҳам чамъ оянд. Баъди ин ки ба Дӯзах наздик мешаванд, дар маърази ҳисоби амалҳои дар дунё дошташон қарор мегиранд. Дар назди Дӯзах онҳо барои аз азоби Ҷаҳаннам раҳой ёфтан, амалҳои дар дунё кардаашонро инкор мекунанд, локин аъзои бадани онҳо, аз ҷумла гӯшу чашми онҳо ба ҳама шугле, ки дар дунё доштанд, шоҳидӣ медиҳанд. Масалан, чашм меғӯяд: "Ба воситаи ман оятҳои Қуръонро дид, аломатҳои оламо, ки далолат ба ваҳдонияти Аллоҳ таъоло мекарданд назорат намуд, вале ба он чӣ дид, амал накард". Ва гӯш меғӯяд: "Бо василаи мо оятҳои Қуръонро шунид ва даъвати пайғамбарро гӯш кард, вале ба он чӣ шунид, бовар накарду амал нанамуд".

Хулоса, ҳар як узв шоҳидӣ дода, дурӯғгӯй будани соҳиби худро ошкор месозад. Худованд бар ҳама қор қодир аст.

Агар ба инсон ва аъзояш имконият дода шавад, то байни худашон мунозира кунанд, он гоҳ чунин моҷаро мушоҳида мешавад:

وَقَالُوا لَجُلُودِهِمْ لَمْ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ

شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تَرْجَعُونَ ﴿٢١﴾

Ва қолу ли чулу̀диҳим ли ма шаҳиттум ъалайнā. Қолӯ айн̄тақаналлоҳу-л-лазӣ айн̄тақа кулла шай-и-в ва Ҳува халақакум аввала маррати-в ва илайҳи турчаъун. 21.

21. Ва барои нӯстҳои худ (ё барои ҷамеъи аъзои худ) гӯянд: «Чаро бар зидди мо гувоҳӣ додед?». Гӯянд: «Он Аллоҳе, ки ҳар чизро гӯё сохтааст ва Ӯ шуморо аввалин бор (дар ҳоле, ки чизе набудед) биёфарид ва ба сӯи Ӯ баргардонида мешавед, моро гӯё кард».

Яъне он гурӯҳҳои ба Дӯзах наздикшуда имконият ёфта, аз рӯйи тааҷҷуб ва сарзаниш ба аъзои худ мегӯянд, ки охир мову шумо дар як пайкар қарор доштем, бо ҳам мезистему якҷоя ҳама корҳоро анҷом медодем. Мо талош дорем, то корҳои дар дунё кардаи хешро инкор намоем, пас чаро имрӯз душмани мо шуда, ба зарари мо гувоҳӣ медиҳед? Дар посухи эътирози онҳо аъзоҳояшон узр мегӯянд, ки ин кор аз рӯи ихтиёри мо нест, Аллоҳ таъоло барои ба сухан даровардани ҳайвону инсон ва ғайра қодир аст. Моро бо қудрати Худ дар сухан даровард. Мо ба ғайр аз тамоми ҳақиқатро баён намудан, дигар илоҷе надоштем. Магар метавонем назди Холиқи худ дурӯғро ба забон биёрем? Ҳол он ки Ӯ таъоло чунин Зотест, ки шумо ва тамоми ашъро аз адам (нестӣ) ба олами ҳастӣ овард, ба онҳо ҳаёт бахшид ва ҳар якеро шугле муайян намуд. Пас, оё Ӯ қодир нест он чӣ худ халқ кардааст, боз онро комилтар бисозад? Моро ҳам барои иҷрои вазифаҳои мухталиф дар пайкари инсон биёфарид ва боз имрӯз моро ба сухан даровард. Вақто ки бозгашти охири шумо ва тамоми махлуқот ба сӯи Аллоҳ таъолост, ба ғайри ҳақиқатро гуфтан дигар роҳе намондааст...

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَرُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ

وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

Ва mā кун̄тум тастатирӯна ай яшҳада ъалайкум самъукум ва лā абсорукум ва лā чулу̀дукум ва лāкин̄ занан̄тум анналлоҳа лā яъламу каъира-м мим mā таъмалун. 22.

22. Ва шумо набудед, ки аз хавфи он, ки бар зарари шумо гӯиши шумо, ҷашми шумо ва нӯстҳои шумо гувоҳӣ медиҳанд, парда кунед, валекин гумон доштед, ки бисёре аз он чӣ мекунед, Аллоҳ намедонад.

Ояти мазкур давоми ояти қаблӣ буда, мефармояд, ки инсон аъзои худро бинобар шоҳидӣ доданашон маломат мекунад. Аъзои бадан (чашм, гӯш, пӯст) барои инсон меғӯянд, ки ай муҷримон, шумо он чиро, ки назди мо анҷом медодед, аз мо пинҳон намекардед. Зеро гумон надоштед, ки мо имрӯз бар зарари шумо шоҳидӣ медиҳем, ҳол он ки мо ҷамии корҳои шуморо медонистем. Лекин шумо аз донистани мо хабар надоштед. Ҳар чӣ аз куфру гуноҳ дар назди мо мекардед, ҳама ошкор буд, мо ҳамаро медидему медонистем. Ҳатто мувофиқи гумони фосиду ботили худ эътиқодатон ин буд, ки гӯё ҷамии корҳоятонро ё баъзеашонро Аллоҳ таъоло намедонад. Бинобар ин, шумо дар гуноҳ содир намудан ҷуръат кардед! Фақат имконияти онро пайдо мекардед, ки баъзе аз гуноҳҳои худро аз назари мардум пинҳон намоед, то эътибори худро миёни онҳо гум насозед. Аммо шахси муъмин медонад, ки ҳамеша дар ҳама ҷо Аллоҳ таъоло ҳозир нозир аст, бинобар ин аз амалҳои ношоиста дурӣ мечӯяд.

Ояти зер ин муқаддимаро, иншоаллоҳ, давом медиҳад.

وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرَدْتُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

Ва зāликум ẓаннукуму-л-лазӣ ẓанайтум би Раббикум ардакум фа асбаҳтум-м мина-л-хосирин. 23.

23. Ва ин гумони галати шумост, ки дар ҳаққи Парвардигори худ андешидед. Акнун он гумони хато шуморо ҳалок сохт, пас аз ҷумлаи зиёнкори ғаштед.

Боз ба он муҷримон гуфта мешавад, ки маҳз ҳамин гумони нодурусти шумо буд, ки ба чунин рӯз гирифтор шудед. Шумо гумон мекардед, ки Аллоҳ таъоло қодир нест аз амалҳои махфӣ хабардор бошад. Ин ҷо маълум гашт, ки гумони шумо боиси ҳалоки шумо гардид. Бале, Аллоҳ таъоло акнун шуморо ба димору ҳалок гирифтор кард ва ба сӯйи оташ равон намуд. Айни замон шумо ва аҳлу байти шумо, ки аз шумо пайравӣ намуданд, аз зумраи ҳалокшудагону зиёнкори ҳастед ва абадӣ дар зиён боқӣ хоҳед монд.

فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ۖ وَإِنْ يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾

Фа ий ясбирӯ фа-н-нāру маšва-л-лаҳум. Ва ий ястаътибу фа ма ҳум-м мина-л-муътабин. 24.

24. Пас, агар (дар азоб) сабр кунанд, пас, (сабр ба дардашон намехурад) отаиш боишигоҳи онҳост ва агар узур (афв) талабанд ҳам, пас, онҳо аз гурӯҳи афвкардашудагон нестанд.

Шояд дар зиндагии дунё баъзе саҳтиҳо бо сабаби сабр паси сар гарданд. Аммо дар охират чунин нест. Сабр меварзанд ё не, мақоми доимии шахсони номбурда Ҷаҳаннам аст. Агар дархости афву бахшиш намоянд ҳам, бахшиш ба онҳо муяссар намешавад. Дунё барои онҳо дори имтиҳон буд, онҳо заррае барои ризои Аллоҳ кӯшиш надоштанд. Азобҳои рӯзи қиёматро мешуниданд, бовар накарда, даст аз гуноҳ намебардоштанд. Акнун баъди муоинаву ба чашм дидани азоби муқарраршуда пушаймонӣ тавба суде надорад.

Хулоса, рӯзи қиёмат мисли дунё нест, узру илтимос, пушаймонӣ сабр ва дигар ҳилаҳо ба дарди инсон намеҳурад.

﴿وَقِضْنَا لَهُمْ قُرْنَآءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ

عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ

كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾

✽ **Ва қайязнā лаҳум қуранāа фазайяну лаҳум-м mā байна айдиҳим ва mā халфаҳум ва ҳаққа ъалайҳиму-л-қавлу фӣ умамиñ қад халат миñ қаблиҳим-м мина-л-чинни ва-л-иñс. Иннаҳум кәнӯ ҳосирин. 25.**

25. Ва барои онҳо ҳамнишинон гумоштем, пас, шайтонҳо барои онҳо он чӣ пеши рӯи онҳо аст ва он чӣ паси пушти онҳост, орошта карданд. Ва барои умматоне, ки пеш аз онҳо аз чин ва инсон гузаштаанд, сухани азоб собит шуд. Батаҳқиқ, онҳо аз зиёнкорон буданд.

Аллоҳ таъоло дар ин оят фармудааст, ки барои кофирон ва инсонҳои саркаш аз чинси шайтону инсонҳои шайтонсифат ҳамнишинони бадпешаро гумоштем. Ин гумоштаҳо амалҳои бади содиршуда ва содиршавандаи онҳоро дар назарашон хуб чилва медоданд. Ин сабаб шуд, ки онҳо ба гуфтаҳои Аллоҳ таъоло итоат накарданд, балки фиреб хӯрда, бо ихтиёри худ васвасаҳои шайтон ва шайтонсифатонро қабул намуда аз гуноҳҳои кардаи худ розӣ ҳам буданд. Гузашта аз ин, бо амалҳои худ ифтихор дошта, худро эҳсонкор ҳам мепиндоштанд. Дар гузашта ба сари ин гуна

инсонҳои саркаш ва гунаҳкор азобҳои гуногун фуру афтода, онҳоро ҳалок сохта буд. Акнун ногузир барои инҳо ҳам, он гуна азобҳо фуру хоҳад омад. Зеро онҳо аз ҷумлаи зиёнкори дунёву охират буда, ба чунин азоби абадӣ сазовор буданд.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾

Ва қола-л-лазӣна кафару лā тасмаъу ли ҳāза-л-Қур-āни ва-л-ғав фиҳи лаъаллакум тағлибун. 26.

26. Ва ононе ки кофир шуданд, гуфтанд: «Ба ин Қуръон гӯш надихед ва (дар ҳолати хондани он) сухани беҳуда гӯед, шояд шумо ғолиб шавед».

Аллоҳ таъоло дар ин оят аз пиндори мушрикони қурайш, дар боби қироати Қуръон иттилоъ медиҳад. Ин ақида собит аст, ки тиловати оятҳои Қуръон ё шунидани овози Қуръонхон ба рӯҳу ақли инсон таъсири хуб мебахшад. Мушрикони қурайш барои пешгирӣ аз рӯй додани ин ҳолатҳо тадбирҳо меандешиданд. Онҳо миёни худ машварат орошанд, ки ҳар гоҳе Муҳаммад (с) Қуръон хонад, ўро гӯш надиханд, баръакс дар ин ҳангом доду фарёд бароварда, ҳаёҳуӣ кунанд, то бошад, ки овози ўро мардум нашунаванд ва зери таъсири оятҳои Қуръон қарор нагиранд.

Локин чунин тадбирҳои беҳуда барои аз байн бурдани таъсири Китоби осмонӣ, ки ҳар замон вуҷуд дорад, натиҷаи дилхоҳ надоду намедиҳад. Бадхоҳони китоби Худо ба мақсади ғаразу нопоки худ нарасидаанд ва дар оянда ҳам, нахоҳанд расид.

Ибни Аббос (р) мегӯянд: "Он шахси машваратдиҳанда Абӯҷаҳл буд, ки гуфт: "Ҳар вақто Муҳаммад ба хондани Қуръон машғул гардад, рӯ ба рӯи ў чунон овоз баланд кунед, ки худӣ ў чӣ хонданаширо сарфаҳм наравад". Дар ҳақиқат чунин ҳам карданд".

Дар бораи азобе, ки барои чунин бадбахтони дини ростин муқаррар шудааст, аз ояти зер, иншоаллоҳ, маълумот пайдо мекунем:

فَلَنَذِقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا

يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

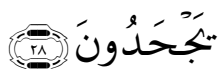
Фа ла нузиқанна-л лазӣна кафару ъазāбан шадӣда-в ва ла начзияннаҳум асваа-л-лази кану яъмалун. 27.

27. Пас, ҳаройина, кофиронро азоби сахт мечашонем ва ҳаройина, ба онҳо аз он чӣ мекарданд, бадтарин ҷазо медиҳем.

Оё барои бадхоҳони дини ҳақ, ки нахостанд ё намехоҳанд Қуръонро бишнаванд ва имконият надоданд, ки дигарон шунаванду аз он баҳра баранд, кори аз ин дида бадтаре ҳаст? Дар ҳақиқат ин кор хеле бад будааст. Зеро Аллоҳ таъоло сухани худро бо қасам таъкид намуда мефармояд, ки валлоҳи (қасам) он ҷамоае, ки масҳара карданро ба Қуръон раво диданду кофир шуданд, албатта, чунон азоби шадидеро дар Ҷаҳаннам мечашанд, ки дар он ҳеҷ гуна сабуки ё танаффус дида намешавад. Аллоҳ таъоло дар давоми ояти мазкур фармудааст, ки вақто мушрикони аз рӯи ҷаҳлу ғазаб бадтарин амалро анҷом доданд, албатта, мо ҳам бадтарин ҷазоро дар ивази амалҳои онҳо подош медиҳем. Албатта, подош вобаста ба амал аст.

Ҳамин гуна бадтарин ҷазо барои шахсони дигар ҳам муқаррар гардидааст, ки онро ояти зер, иншоаллоҳ, баён месозад.

ذٰلِكَ جَزَاءُ اَعْدَاءِ اللّٰهِ النَّارُ هُمْ فِيْهَا دَارُ الْخٰلِدِ جَزَاءُۢمِمَّا كَانُوْا بِغٰیۡتِنَا

**Зāлика ҷазāу аъдāиллāҳи-н-нāр. Лаҳум фīхā дāру-л хулд.
Ҷазāам би мā кāну би āйāтинā яҷхадун. 28.**

28. Ин аст ҷазои душманони Аллоҳ, ки Ҷаҳаннам аст. Онҳо дар он сарой ҷовидон бошанд. Ин ҷазо ба сабаби он аст, ки онҳо оятҳои Моро инкор мекарданд.

Аллоҳ таъоло зимни ояти мазкур фармудааст, ки ин намуд азоби бадтарину ҷазои сазовор (ки оташи Ҷаҳаннам асту дар оятҳои қаблӣ зикр шуд) барои шахсоне, ки ба Аллоҳу пайғамбар ва ба оятҳои китоби Аллоҳ (Қуръон) душманӣ намуда, нисбати оятҳои он беҳурмати намуданд, муқаррар шудааст. Сарои Ҷаҳаннам барои ин гуна шахсон ҷазои ҷовидон хоҳад буд. Зеро онҳо дарк намуданд, ки Қуръон китоби бузург аст ва он бо услубу нигориши худ башарро очиз гардондааст ва дорои нерӯи тасхирсози (ромгардонандаи) қалбҳои инсонҳост. Локин онҳо барои пешгирӣ аз таъсири Қуръону дини мубини Ислом тадбирҳо ҷустаанд. Содир шудани ин гуна амалҳо аз онҳо ё аз ғайри онҳо далолат ба он мекунад, ки нисбат ба китоби осмонӣ бетафовутанду ҳақиқати онро инкор мекунанд.

Чун рӯзи қиёмат ин тоифа хатои хешро дарк месозанд, ба чунин хулоса омада мегӯянд:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرْنَا الَّذِينَ ضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ

نَجَعْلُهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

**Ва қола-л-лазйна кафару Раббанъ арина-л-лазайни
азалләна мина-л-чинни ва-л-инси наҷъалхумā таҳта
ақдāминā ли якунā мина-л-асфалин. 29.**

29. Ва ононе ки кофир шуданд, гӯянд: «Эй Парвардигори мо, он ду кас (аз чин ва инс)-ро, ки моро гумроҳ сохтанд, бо мо бинамо, то онҳоро зери қадамҳои худ бияндозем, то аз фурӯтармондагон шаванд».

Чун инсонҳои бар асари таъсири кадом шайтон ё инсонҳои шайтонсифат гумроҳу мушрику кофиршуда, ворида Ҷаҳаннам мешаванд, хатогии худро дарк намуда, аз Аллоҳ таъоло дархост намуда мегӯянд, ки ай Парвардигор, мо ба ҳар тақдир гирифтори азоб гардидем. Акнун ҳамаи онҳоро, ки аз чину инс барои гумроҳ сохтани мо ҳаракат карданд ва бо васвасаҳои худ моро аз роҳи рост заданд, ба мо маълум соз! Мо онҳоро мавриди латукӯби тағи пойи хеш қарор дода, то андозае тасалли ёбему онҳоро ба пасттарин мақоми Ҷаҳаннам (асфаласофилин) равона намоем.

Вале ҳайҳот, ки ин пушаймонӣ ба онҳо фоида надорад. Онҳо дар дунё бояд фарқи дӯсту душман ва фикри оқибати хешро менамуданд.

То ин ҷо аҳволи муҷримону мушрикони зикр шуд ва ояти баъдӣ иншоаллоҳ аҳволи небахтону подоши амали онҳоро баён мекунад.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا

تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾

**Инна-л-лазйна қолу Раббуналлоҳу сўммастақому
татаназзалу ъалайҳиму-л-малāикату аллā таҳофу ва лā
таҳзану ва абширу би-л-Ҷаннати-л лату кунтум
туъадун.30.**

30. Албатта, ононе ки гуфтанд: «Парвардигори мо Аллоҳ аст», сипас, бар сухани худ устувор монданд, бар онҳо фариштагон фуруд меоянд (гӯянд) ки: «Матарсед ва ғамгин машавед ва хуш бошед, ба он Биҳиште, ки шуморо ба он ваъда дода мешуд, хушҳол шавед.»

Ба назди шахсоне, ки бо дилу забон ба ваҳдонияти (ягонагии) Аллоҳтаъоло иқрор шудаанд ва бо тақозои талаби калимаи тавҳид амру наҳйи (манъиёти) илоҳиро дар амал иҷро намуданд ва дар ин роҳ то охир устуворона ва мунтазам ба ибодати холисона машғул шуданд, ҳангоми назъ (ҷонсупорӣ) фариштагони раҳмат фуруд меоянд. Фариштагон ба онҳо муждаи хуш расонида мегӯянд, ки шумо аз оянда (аҳволи мавт, қабр ва рӯзи қиёмат) хавф набаред. Барои чизҳое, ки дар дунё гузоштед, (сарвату авлод) ғамгин мабошед. Мо (дар ниғаҳдошти он чизҳо) ҷойнишини шумо ҳастем. Ин лаҳза дар бораи он Ҷаннат, ки Аллоҳ таъоло бо забони Расули акрам (с) барои шумо ваъда дода буд, мужда овардем. Аллоҳ таъоло он Ҷаннатро насибатон гардонид. Хушо ба ҳоли шумо!

Аллома Шайхзода (алайҳи раҳма) дар тафсири худ ҳам ба ин мазмун чунин фармудаанд: "Вақто ки дами марги шахсони некбахт фаро мерасад, фариштагони раҳмат поён омада, ба онҳо мужда расонида мегӯянд: «Аз аҳволи мавту аҳволи қабр ва аз саҳтиҳои рӯзи қиёмат хавф мабаред». Дар ин ҳолат муъмин ба ду фариштаи посбони худ, ки болои сари ӯ истодаанд, менигарад. Онҳо ҳам ба фарди муъмини содиқ мегӯянд: «Имрӯз ҳам бим мадор ва андӯҳгин ҳам мабош, мужда барои ту мақом аз Ҷаннат аст. Он Ҷаннат, ки ба ту ваъда дода шуда буд. Имрӯз шоҳиди баъзе амалҳое мешавӣ, ки онҳоро асло надида будӣ. Маҳарос онҳо ба ту дахл надоранд».

Давоми сухани онҳоро оятҳои зер, иншоаллоҳ, идома медиҳанд.

نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهَى

أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ ﴿٣١﴾

Наҳну авлийаукум фи-л ҷайъати-д-дунйā ва фи-л-āхирах. Ва лакум фӣхā мā таштаҳӣ анфусукум ва лакум фӣхā мā таддаъун. 31.

31. Мо дар зиндагони дунё ва дар сарои охират рафиқони шумоем ва шуморост дар ин ҷо он чӣ нафсҳои шумо хоҳиш мекунад ва дар он ҷо он чӣ металабед, шуморо,

نُزُلًا مِّنْ غُفُورٍ رَّحِيمٍ ﴿٣١﴾

Нузула-м мин Ғафӯри-р-Раҳӯм. 32.

32. ба тариқаи меҳмонӣ аз ҷониби Бахшояндаи Меҳрубон ҳаст».

Валлоҳу аълам, фариштагоне, ки муъминин содиқро ҳамроҳӣ доранд, дар давоми сухани худ барои дилбардории онҳо меғӯянд, ки мо ҳам дар дунё ва ҳам дар охират ёвару ҳамроҳи шумоем! Моем шуморо ба он роҳе, ки барои шумо хайр буд ва саодатмандии ҳар ду ҷаҳони шуморо муяссар мегардонид, роҳнамоӣ мефармудем. Акунун дар ин ҷо (дар Ҷаннат) бошад, ҳар чизе, ки нафсҳои шумо хоҳиш мекунад, муҳайёст. Ҳар он чӣ таманно доред, ба шумо инъом мегардад. Дидани неъматҳои Ҷаннат чашмони шуморо рӯшан хоҳад кард. Чунин меҳмондории самимона ва зиёфати олий барои шумо аз ҷониби Парвардигорест, ки карами ӯ беандоза ва мағфирати ӯ бисёр васеъ аст. Меҳрубонии ӯ барои бандагони содиқу парҳезгор ниҳоят надорад. Бандагони парҳезгори худро дар оғӯи раҳмати Худ мегирад.

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ

الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٢﴾

Ва ман аҳсану қавла-м мим маъ даъъа илаллоҳи ва ъамила солиҳа-в ва қола иннани мина-л-муслимин. 33.

33. Ва кист некӯтар ба эътибори сухан аз он, ки (мардумро) ба сӯи Аллоҳ даъват дод ва кори некӯ кард ва гуфт: «Ба дурустӣ, ки ман аз мусалмононам».

Худованд дар ин оят се сифати шахси муҳтадӣ (ҳидояткунанда)-ро баён намуда, меғӯяд, ки оё аз инсоне (олиме), ки дар ақида муъмин бошад ва имонашро бо забон иқрору бо дил тасдиқ кунад, дар амал корҳои некро (солеҳро) анҷом диҳад ва дар қавлу амал мардумро ба сӯи Аллоҳ даъват кунад, беҳтар касе ҳаст? Албатта, нест! Ибни Касир меғӯяд: “Ҳар касе ин се сифатро доро бошад, ӯ инсони муҳтадӣ (ҳидояткунанда) аст”. Замахшарӣ низ бар ҳамин ақида ризои худро додааст. Муҳтадӣ шахсери ғӯянд, ки

муъмину муътақид ва амалкунанда дар дини Ислом бошад ва мардумро ба сӯйи Аллоҳ ва хайру некӣ даъват намояд. Аллоҳ донотар аст.

وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ۚ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي

بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾

Ва лā тастави-л ҳасанату ва ла-с-саййиаҳ. Идфаъ би-лати ҳия аҳсану фа иза-л-лази байнака ва байнаҳу ьадāватун ка аннаҳу валийюн ҳамим. 34.

34. Ва некӣ ва бадӣ баробар нест, бадиро ба он чӣ, ки беҳтар аст, посух деҳ, ки онгоҳ он касе ки миёни ту ва миёни ӯ душманӣ аст, гӯё, ки дӯсти қариб гардидааст.

Ин оят барои муъминон дастури хубест, бахосса барои он муъминҳое, ки зикрашон гузашт. Яъне нафароне, ки мардумро ба сӯйи Аллоҳ даъват мекунанд, бояд дорои ахлоқи хубу ҳамида бошанд. Зеро некӣ дар муқобили бадӣ ва бадӣ дар муқобили некӣ якхела нест. Ҳар яке аз инҳо таъсири худро дорад. Ҳатто байни ду некӣ ва ё байни ду бадӣ фарқият вуҷуд дорад ва дар охир ҳар яке қазои ба худ мувофиқ хоҳанд гирифт. Бинобар ин, дар давоми оят омада, ки ҳар кори бадеро рӯ ба рӯ омадӣ, бо хислати некӯ ба он муқобила кун. Масалан, ғазабро метавон бо сабр фурӯ нишонд, ҷаҳлро бо ҳилм, бадиро бо авфу бахшиш ҷавоб гуфт. Ибни Аббос (р) меғуяд: "Ҳар шахсе ба ту ҷаҳл мекунад, бо ҳалимии худ онро дафъ соз".

Аммо дар муқобили шахсоне, ки табиаташон бадафъоли аст, сухани алоҳида омадааст, зеро онҳо сухани нармро (аз рӯи ҷаҳл) намефаҳманд.

Хулоса, шахсоне, ки дар роҳи Аллоҳ ба даъвати мардум сару кор доранд, ба ахлоқи ҳамида ниёз доранд. Чунин маъноро муаллифони "Тафсири Кашоф", "Тафсири Қуртабӣ" тасдиқ мекунанд, ҳоҷат ба такрор нест. Агар инсон ба ин дастур амал намояд, иншоаллоҳ, имкон дорад дар миёни афроди бо ҳам муқобил ошті андозад ва дӯстиву рафоқатро ба миён оварад. Ин мазмунро сураи "Мумтаҳина" низ таъкид мекунад.

وَمَا يُقْلَهُ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُقْلَهُ إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾

**Ва м̄ юлаққоҳ̄ илла-л лаз̄ина сабарӯ ва м̄ юлаққоҳ̄
илла̄ зӯ ҳаẓẓин ъаẓẓим. 35.**

**35. Ва ин хислат дода намешавад, магар ононеро, ки сабр
карданд. Ва аз ин хислат ҳар киро бархурдор карда намешавад,
магар соҳиби ҳисси бузургро.**

Фурӯ бурдани хашм боиси коҳиш ёфтани нафси инсон аст, бинобар ин сабрро пеша кардан кори сахл нест. Ин одат ҳар касро ҳам муяссар нест. Локин онҳое ба ин сифат муваффақ мегарданд, ки ба муқобили нафси худ набард эълон кардаанд ва онро тобеи худ сохтаанду эҳсосоти худро идора карда метавонанд. Агар чунин хислатҳои ҳамидаро Аллоҳ таъоло ба касе аз бандагони Худ лоиқ дида бошад, ин ба некбахтии онҳо далолат мекунад. Чунин шахсон насибаҳо ва баҳраҳои бузургро аз имон соҳиб мебошанд. Албатта, хушахлоқӣ ба инсон таъсири хубе мерасонад, локин на ҳама душманро бо нишон додани сабру нармӣ ва некӯахлоқӣ метавон ба ифоқа овард. Бо чунин афрод бояд чӣ гуна муомила пеш гирифта шавад? Дар оятҳои баъдӣ, иншоаллоҳ, посухи онро хоҳем ёфт.

وَأِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ

الْعَلِيمُ

**Ва имм̄ янзағаннака мина-ш-шайт̄они назгун̄ фастваъиз
билла̄х. Иннаҳӯ Ҳува-с-Сам̄ъу-л-Ъал̄им. 36.**

**36. Ва агар бар ту хала (васваса)-е аз шайтон бирасад, пас, ба
Аллоҳ паноҳ бар, ба таҳқиқ ӯ шунаво, (ва) доностр.**

Бешубҳа, қалъаи Аллоҳ таъоло бисёр мустаҳкам аст ва ҳар касе ба он сидқан паноҳ барад, албатта, аз ҳар гуна бадихо амон меёбад.

Дар оятҳои гузашта дар муқобили инсонҳои бадкор чӣ гуна муомила карданро дастур дода шуд. Аммо ояти мазкур дар муқобили васвасаҳои шайтон дастури дигареро ба мову шумо таълим медиҳад. Яъне агар шайтон бо макру ҳилаи хеш ба шумо васваса карда, ба кори гуноҳ шуморо тела диҳад, барои шумо зарур аст, ки ба Аллоҳи ягона паноҳ баред. Зеро ӯ таъоло дар ҳақиқат шунавандаи муноҷоту ниёиш ва беҳтарин паноҳдиҳанда ва беҳтарин донандаи афъолу аҳволи бандагони Хеш аст. Ба ин

васила шумо метавонед аз шарри шайтон, ки ба шумо бадӣ мехоҳад, дар паноҳи Ӯ дар амон монед.

وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا

لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾

Ва мин айātiҳи-л-лайлу ва-н-наҳāру ва-ш-шамсу ва-л-қамар. Лā тасҷуду ли-ш-шамси ва лā лил қамари васҷуду лиллāҳи-л-лазӣ халақахунна иӢ кунтум иййāху таъбудуӢ. 37.

37. Ва агар хос Ӯро ибодат мекарда бошед, шабу рӯз ва Офтобу Моҳтоб аз далоили қудрати Ӯст. Офтобу Моҳро сачда макунед ва Аллоҳро сачда кунед, ки ин чизҳоро офарид.

Зимни ояти мазкур Аллоҳ таъоло якчанд далелҳоеро, ки қудрату ваҳдонияти Аллоҳ таъолоро тасдиқ мекунад, зикр намудааст. Аз он ҷумла, бо тартибу низом ва дақиқ пайи ҳам омадани шабу рӯз, ҳаракати дақиқи Офтоб ва Маҳтоб мувофиқи қонунҳои аз тарафи Худованд андоза (муайян) шуда дар фалак ва ғайра. Офтоб ва Маҳтоб ҷирмҳоеанд, ки барои зиндагии мардум ва ҷамиъи махлуқот манфиати зиёде доранд. Он чӣ зикр шуд, (яъне Офтоб ва Маҳтоб) махлуқи (офаридаи) Парвардигоранд. Бинобар ин, Ӯ таъоло фармудааст, ки ай инсонҳо, ба махлуқи Худованд сачда мекунеду мушрик мешавед? Ибодати муштарак мақбул нест. Аллоҳ таъоло мушрикони намебахшад. Сачда танҳо ба Холиқи тамоми махлуқот равост. Агар ибодат карданиед, фақат холис Аллоҳи ягоноро сачда кунед.

Баъди хондани ояти 37-ум бар хонанда ва шунаванда як сачда лозим мегардад ва иҷрои он воҷиб аст.

فَإِنْ أَسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا

يَسْأَمُونَ ﴿٣٨﴾

Фа унистакбару фа-л лазӣна ъинда Раббика юсаббиҳуна лаҳу биллайли ва-н-наҳāри ва ҳум лā яс-амуӢ. 38.

38. Пас, агар (иддае) такаббур кунанд (чӣ бок!). Пас, ононе ки назди Парвардигори туянд, шабу рӯз Ӯро тасбеҳ мегӯянд ва онҳо монда намешаванд.

Ҳар чӣ дар ин дунё ҳаст, ҳама офаридаи Парвардигор аст. Барои инсони муъмин мавҷудияти махлуқҳо оид ба мавҷудияти Худованди ягона нишона ва далелҳои қатъиянд. Аз ин рӯ инсони соҳибхирад ба хулоса меояд, ки фақат Аллоҳ таъоло сазовори ибодат аст. Локин афсӯс, баъзе инсонҳо пеши Офаридгор сари таъзим фуруд наоварда, кибру ғурур варзида, ҳаргиз сари худро ба сачда намегузоранд. Ё гузоранд ҳам, холисона нест. Чунин тоифа бояд бидонанд, ки мулки Аллоҳ таъоло ниҳоят бузург аст. Махлуқоти ӯ бениҳоят бисёр аст. Сачда накардани чунин тоифаи кибрпеша, на дар мулки ӯ таъоло хасорате мерасонад ва на ибодат кардани дигар махлуқоти Аллоҳ таъоло фоидаи ворид месозад. Давоми оят хитоб ба Расулulloҳ (с) аст, ки он кибру ғурурпешагон ибодати Аллоҳи ягонро накунанд ҳам, ғайри онҳо ризои Аллоҳро ҷуста ибодату вазифаҳои худро иҷро мекардагӣ махлуқот ниҳоят бисёранд. Ба хусус фариштаҳои аброри (покор) назди Парвардигор, ки онҳо аз гуноҳ пок бошанд ҳам, ҳаргиз кибр наварзида, шабу рӯз ба ибодати Аллоҳи ягона ва ба гуфтани тасбеҳу таҳлили ӯ машғуланд ва ҳеҷ гоҳ монда ва дилгир намешаванд.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ

وَرَبَّتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيٍ الْمَوْتَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

Ва мин айātiхӯ аннака тара-л-арза хошиъатан фа изъ аъзалнā љалайҳа-л маъҳтаззат ва рабат. Инна-л лазӯ аҳйāҳā ламуҳйи-л-мавтā. Иннаҳу љалā кулли шай-иñ қадир. 39.

39. Ва аз ҷумлаи нишонаҳои ӯ таъоло ин аст, ки ту Замиро фарсуда ва хушк мебинӣ, пас, чун бар он обро фуруд орем, ба ҷунбиш ояду баланд шавад. Ҳаройина, Оне, ки Замиро зинда гардонидаст, албатта, зиндакунандаи мурдагон аст, ҳаройина ӯ ба ҳама ҷиз тавоност.

Яке аз аломатҳои далелшаванда ба ваҳдонияти (ягонагии) Аллоҳ таъоло ва камоли қудрати ӯ ин аст, ки чун бар замини хушк афсурдаи бегиёҳ борон фуруд ояд, замин нармашта дар ҳаракат даромада, дар он гиёҳҳо бо рангу таъму бўи гуногун мерӯянд.

**Аз замини хушк рӯёнад гиёҳ,
Осмонро бе сутун дорад нигоҳ.**

(Шайх Амтори валӣ)

Вақто ки Аллоҳ таъоло ба чунин кор қодир аст, дар зинда гардонидани мурдагон ва аз қабр хезонидани онҳо рӯзи қиёмат барои ҳисобу подошу ҷазо, албатта, қодир аст. Ҳар якеро дар ивази амале, ки дар дунё анҷом дода буд, подоши арзанда медиҳад. Зеро Ӯ таъоло бар ҳама кор қодир аст, ҳеҷ чиз Ӯро очиз гардонидани наметавонад. Оятҳои зерин барои шахсоне, ки оятҳои ошкоро бар вучуду ягонагии Аллоҳ таъоло далолаткунандаро нодида мегиранду худро мулҳид (бедин) месозанд, таҳдид аст. Инак ояти навбатӣ.

إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِيَ ءَامِنًا يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۚ أَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا

تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

**Инна-л-лазӣна юлҳидӯна фӣ айәтинā лā яхфавна
ъалайнā. А-фа май юлқо фи-н-нāри хайрун амм май яътӣ
āмина-й явма-л қийāмах. Иъмалу mā шиътум иннаҳу би
мā таъмалуна Басӣр. 40.**

**40. Батаҳқиқ, ононе ки дар оятҳои Мо қачрафторӣ мекунад,
бар Мо пӯшида нестанд. Оё касе, ки дар отаи андохта шавад,
беҳтар аст ё он, ки дар рӯзи қиёмат бе ҳеҷ ваҳшате биёяд? Ҳар
чӣ хоҳед бикунед, албатта, ба он чӣ мекунад, Аллоҳ биност!**

Дар ояти мазкур барои онҳое, ки ба оятҳои Қуръон айб мегиранд, ё онро барои ғаразу мақсадҳои худ ё шахси дигар тағйир медиҳанд ё онҳоро дурӯғ мешуморанд, ё инкор мекунад, ҳам ваъид (ваъдаи ҷазо) аст ва ҳам таҳдид. Яъне Аллоҳ таъоло қачрафторонро ҳушдор медиҳад, ки ҳар он амале, ки ин тоифа инсонҳо дар шаъни оятҳои мо мекунанду меғӯянд, ҳеҷ яке аз назари мо пинҳон нахоҳад монд. Ҷазои чунин шахсон маълум аст. Дар давоми оят Аллоҳ таъоло мефармояд, ки оё шахсе, ки ҳурмати китоби Худоро ба ҷо наовард, ӯро ба Ҷаҳаннам андохта шуд, метавон ба он бандаи нақӯкор, ки дар ивази амалҳои худ аз Ҷаннати амн маъво ёфтааст, баробар гуфт? Бори дигар таъкид мегардад, ки ҳеҷ гоҳ муҷримон (гунаҳкорон) ба муъминони содиқ баробар нестанд. Барои муҷримон ҷазо - (оташи) Ҷаҳаннам аст ва барои муъминон подош Биҳишту неъматҳои он, пас чӣ тавр онҳо баробаранд?

Дар давоми оят ба тариқи таҳдид ба қачрафторон гуфта мешавад, ки ҳақиқати ҳоли шумо маълум аст, акнун дар дунё ҳар чӣ, ки меҳоҳед, бикунед ва ҳар чизе гуфтан меҳоҳед бигӯед. Локин маълуми шумо бод, ки Аллоҳ таъоло ҳамеша аз рафтору гуфтори шумо бохабару бино аст. Ҳеҷ чиз аз назари Ӯ таъоло пӯшида наместонад. Зуд аст, ки ҷазои амалҳоятонро ба шумо хоҳад дод.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ

Инна-л-лазӣна кафару би-з-зикри ламма ҷааҳум. Ва иннаҳу ла китабун ъазиз. 41.

41. Батаҳқиқ, ононе ки ба насихатҳои Қуръон, вақте ки ба онҳо омад, кофир шуданд (бар Мо пӯшида нест). Батаҳқиқ, ин (Қуръон) Китоби ғиромиқадр аст,

لَا يَأْتِيهِ الْبَطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ

حَمِيدٍ

Лā яътиҳи-л-баътилу миъ байни ядаъҳи ва лā мин халфиҳи таъзилу-м мин Ҳақимин Ҳамид. 42.

42. ки на аз пеши рӯйи Ӯ ва на аз ақби Ӯ ҳеҷ ботиле роҳ намеёбад. Аз ҷониби Худои ҳокиму сутуда фиристода шудааст.

Ба таҳқиқ, касоне, ки ба Қуръон, он китоби ғиромиқадр, вақте ки аз назди Аллоҳ таъоло барои онҳо нозил шуд, ба насихатҳои Ӯ кофир шуданду дурӯғҳо бастанд, аз мадди назари Аллоҳ таъоло пӯшида наместонанд. Зуд аст, ки чунин шахсон ба ҷазое гирифтор шаванд, ки аз тасавури ақли инсонӣ берун бошад, зеро онҳо китоберо, ки ғиромиқадр асту назир надорад ва бо мазмуни баланди худ башарро оҷиз гардондааст, дидаю дониста инкор кардаанд. Онҳо китоберо инкор намуданд, ки барои ботил сохтани он ҳеҷ гуна асос вучуд надошт ва надорад ва ягон ботилкунанда на пеш аз он ва на баъд аз он роҳ намеёбад. Қуръон китобест, ки он аз тарафи мураббии тамоми оламиён фиристода шудааст. Он Худоест дар санъати худ бисёр боҳикмат, дар афъолу шариъати Худ доно ва аз сӯйи махлуқоти Худ бисёр шукр гуфташуда.

Бо ояти зер Аллоҳ таъоло дар муқобили изои кофирон ҳабиби Худ (с)-ро тасалли дода мегӯяд:

مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو

عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾

Мā юқолу лака иллā мā қад қила ли-р-русули миъ қаблик. Инна Раббака ла зӯ мағфирати-в ва зӯ ӯқобин алим. 43.

43. Ба ту, (эй Муҳаммад) чизе гуфта намешавад, магар он чиро, ки ба расулони пеш аз ту гуфта шуд. Албатта, Парвардигори ту соҳиби омӯрзиш ва соҳиби уқубати дарднок аст.

Чуноне ишора рафт, Аллоҳ таъоло ҳабиби Худ (с)-ро бо ин оят тасалли медиҳад, ки ай Муҳаммад (бар ту салават), рафторе, ки имрӯз душманон ба ту раво мебинанд, айнан кофирони асрҳои гузашта ба пайғамбаронашон ҷоиз медиданд, локин пайғамбаронро ҳамеша одат ин буд, ки ба мардум меҳрубону дилсӯз буданд. Яъне Шумо монанди расулони асрҳои гузашта дар нисбати ҳамзамонони худ меҳрубон бошед, дар муқобили амалҳои ношоистаи онҳо сабр кунед. Мумкин аст баъзе аз онҳо аз роҳи куфр баргашта муъмин шаванд ва аз шумо пайравӣ кунанд Аллоҳ таъоло гуноҳхояшонро мағфират кунад. Аммо нисбати онҳое, ки дар куфри худ боқӣ мемонанд, Аллоҳ таъоло бисёр сахтгир аст. Ту онҳоро ба мо ҳавола кун. Мо, албатта, дар муқобили он изову аламе, ки ба ту раво диданд, аз онҳо ба сахттарину дардноктарин сурат подош хоҳем ситонид. Зеро онҳо гумроҳшудагонанд. Агар ба ҳар намуд ва забоне, ки мо Қуръонро нозил мекардем, онҳо, албатта, дар нисбати он айбҷӯӣ мекарданд.

Ояти зер ҳам, аз ҳамин хусус, иншоаллоҳ, баҳс мекунад:

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ ۖ أَأَعْجَمِيٌّ

وَعَرَبِيٌّ ۚ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ ۖ وَالَّذِينَ لَا

يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ۚ أُولَٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ

مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾

Ва лав чаъалнāху Қур-āнан аъчамийя-л ла қолу лав лā фуссилат айātух. А-ъчамийю-в ва ъарабийй. Қул ҳува лил лази́на āману ҳуда-в ва шифāъ. Ва-л-лази́на лā юъминуна фӣ āзāнихим вақру-в ва ҳува ъалайҳим ъамā. Улāика юнāдавна мим макāним баъид. 44.

44. Ва агар меҳостем, Қуръонро (ба забони) аҷамӣ нозил мекардем, албатта, (кофирони араб) мегуфтанд: «Чаро оятҳои он (ба забони мо) баён карда нашуд?». Оё (Қуръон) аҷамӣ аст ва (муҳотаб) арабӣ? Бигӯ: «Он (Қуръон) барои ононе ки имон оварданд, ҳидоят ва шифо аст. Ва барои ононе ки имон намеоваранд, дар гӯшҳояшон гаронӣ аст ва Қуръон барояшон кӯрӣ аст, наметавонанд ҳақро бинанд. Он ҷамоат (чунонанд, ки гӯё) аз ҷои дур овоз дода мешаванд.

Агар инсон сухани ҳақро гӯш кардан нахоҳад, барои радди он баҳонаҳо меҷӯяд. Кофирони Макка бошанд, дар илм ва санъати сухан, чи дар назм ва чи дар наср, дар он замон бисёр пешрафта буданд ва ҳунарашон комил буд. Бо вучуди ин дар назди услубу нигориши китоби Худо оқиз монданд. Зеро ҳеҷ як эҷодкардаи онҳо ба Қуръон баробар шуда наметавонист. Локин аз рӯи кибру ҳасад боз баҳонаҳоро пеш оварда гуфтанд. Мо муъҷизаи пайғамбари арабиро дар сурате қабул хоҳем кард, ки Қуръон ба забони ғайри араб нозил шуда бошад. Агар ин шахс пайғамбари Аллоҳ бошад, онро ҳамчун муъҷиза барои мо тарҷумаю эзоҳ бидиҳад. Бинобар ин, дар ояти карима Аллоҳ таъоло мефармояд, ки агар мо Қуръонро, чуноне ки онҳо мегӯянд ба забони аҷамӣ нозил мекардем, боз онҳо баҳона пеш оварда, мегуфтанд, ки модоме ки муҳотаб (Пайғамбар) араб аст, чаро китоби барои ӯ нозилшуда ба забони арабӣ нест, то мо онро хонему фаҳмем, ки чӣ мегӯяд? Ин кори аҷиб аст, ки Қуръон ба забони аъҷамӣ асту вале ба мардуми араб фиристода шудааст. Ба ҳар тақдир, дар ҳама сурат онҳо баҳона пеш меоранд. Аз ин ҷо Аллоҳ таъоло дар давоми оят мефармояд, ки ай Муҳаммад (бар ту салавот), ба чунин мардум бигӯ, ки Қуръон барои онон, ки имон овардаанд, ҳам ҳидоят асту ҳам шифои дардҳои рӯҳию ҷисмонӣ. Аммо шахсоне, ки имон намеоранд, гӯё гӯшҳои онҳоро гаронӣ (карӣ) ғалаба кардааст ва чашмҳояшонро пардаи нобиноӣ фаро гирифтааст, ки насихатҳои Қуръониро намешунаванд ва муъҷиза будани онро намебинанд. Бинобар ин, рафтори кофирон дар нисбати Қуръон касеро ба ёд меорад, ки ба ӯ аз дур садо карда мешавад, ки ӯ дарк месозад, ки садояш кардаанд, вале фаҳм намекунад, ки соҳиби овоз чӣ мегӯяду чӣ мехоҳад.

Ибни Аббос (р) дар ин мазмун меғоянд: "Мурод аз овардани ин мисол ин аст, ки шахсони ба Қуръон хӯрдагир, ҳайвонеро мемонанд, ки ба нидою садо таваҷҷуҳ зоҳир мекунад, вале мақсади онро дарк намекунад, зеро онҳо ба ғӯши қалбашон намешунаванд". Ояти зер мисоли дигареро барои тасаллии Расулуллоҳ (с) баён мекунад.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ

رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾

Ва лақад атайнā Мӯса-л-китāба фахтулифа фӣҳ. Ва лав лā калиматун сабақат ми-р-Раббика ла қузия байнаҳум.

Ва иннаҳум лафӣ шакки-м минҳу мурӣб. 45.

45. Ва батаҳқиқ, Мӯсоро Китоб додем, пас, дар он ихтилоф карда шуд. Ва агар калимае, ки аз Парвардигори ту собиқан содируда намебуд, албатта, дар миёни онҳо ғайса карда мешуд. Ва албатта, онҳо аз он дар шакку шубҳаанд.

Қуртабӣ гуфтааст, ки ин оят барои тасаллии пайғамбар Муҳаммад (с) нозил гардидааст. Аллоҳ таъоло хабар додааст, ки ай Пайғамбари мо (с), ихтилофе, ки дар боби Қуръон дар миёни қавми Ту (с) ба амал омадааст, Ту (с)-ро ғамгин насозад. Зеро дар ҳақиқат пеш аз ту ба Мӯсо (а) китобе бо номи Таврот фиристода будем. Он вақт ҳам байни пайравони Мӯсо (а) ва муҳолифони ӯ (а) дар боби Таврот ихтилоф ба вуқӯъ омада буд. Гурӯҳе имон оварданду гурӯҳе бовар надоштанд. Ҳамин гуна ҳолат имрӯз ҳам дар байни қавми Ту (с) дида мешавад. Агар ҳукми Ӯ таъоло барои ҳисобу ҷазои бандагон ба рӯзи Қиёмат ба таъхир гузошта намешуд, дар ҳамин дунё муҳолифонатро ба ҳалокат мерасонидем. Албатта, ин ҷамоа кофирон аз рӯи кӯрдилӣ ва тангназарӣ дар изтиробанду пазири Қуръон нестанд. Гумони ботил шакку шубҳаҳои беасос ва андешаҳои бепояи онҳо намегузорад, ки калимаи ҳақро аз Қуръон бишунаванд. Аллоҳ донотар аст.

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ

لِّلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾

Ман њамила с̣олиҳа^н фа линафсиҳ^и ва ман ас̣аа фа њалайҳа. Ва ма Раббука би љалла^{ми}-л лил њаб^{ид}. 46.

46. Ҳар кӣ кори нек бикунад, пас, барои нафъи худӣ ўст. Ва ҳар кӣ кори бад кунад, пас, вуболи он барои ўст ва Парвардигори ту бар бандагон ҳеҷ ситамро раво намебинад.

Ин ақида собит аст, ки ҳар инсоне дар дунё некӯкориро пеша дошта бошад, албатта, нафъу суди онро хоҳад дид. Ва баръакс, агар зулму ҷабру бадиро пеша кунад, бешубҳа вуболу зарари чунин амалаш бар зарари худаш воқеъ мегардад. Некии ҳеҷ як инсон назди Аллоҳ таъоло зоеъ намегардад. Ҳамчунин бадии каси дигар бар дӯши каси дигар бе сабаб бор намешавад. Зеро дар боргоҳи Аллоҳ таъоло зулм вучуд надорад ва зулм аз сифату ҳиммати Ў таъоло нест. Бинобар ин, Аллоҳ таъоло, ки мураббии тамоми оламиён аст, ҳеҷ гоҳ ситамро ба касе раво намебинад. Ба ҳар инсон вобаста ва мувофиқ ба амалҳояш дар қиёмат ҷазову подоши арзанда медиҳад.

Як ҳарфе, ки одатан вирди забони кофирон аст, ин аст, ки пайваста мепурсанд: "Қиёмат кай ба вуқӯъ меояд?" ояти зер посухест ба чунин суол:

﴿إِلَيْهِ يُرْدُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ

مِنْ أَثْقَالٍ وَلَا تَتَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِيَ قَالُوا

ءَاذْنُكَ مَا مِنَّا مِنْ شَيْءٍ﴾

﴿Илайҳи юрадду љилму-с-с̣аъах. Ва ма таҳруҷу мин с̣амароти-м мин акма^{ми}ҳа ва ма таҳмилу мин ун̣с̣а ва ла таъаъу илла би љилмиҳ. Ва явма юнадиҳим айна шурака^ии қолӯ азаннака ма минна мин шаҳ^{ид}. 47.

47. Илми вуқӯи қиёмат ба сӯи Аллоҳ ҳавола карда мешавад. Ва мевае аз гилофи худ берун намеояд ва ҳеҷ зане ҳомила намешавад ва ҳамли худро намезояд, магар илми Аллоҳ онро иҳота дорад. Ва рӯзе ки Аллоҳ онро нидо кунад: «Кучо ҳастанд ононе ки шарикӣ Ман муқаррар мекардед?». Гуянд: «Мо бо бонги расо Туро хабар (шоҳиди) медиҳем, ки (ҳоло) ҳеҷ яке аз мо шарикеро барои Ту исботкунанда нест, (Мо ҳама яктопарастем)».

Алоқаи мантиқи ин оят бо ояти боло аз ин хотир будааст, ки чун бо ояти қаблӣ кофиронро таҳдид намуду хабар дод, ки ҷазои ҳар кас дар рӯзи қиёмат ба соҳибаш мерасад гӯё дар ҳамин асно соиле суол ба миён овард, ки он рӯзи қиёмат кай барпо мегардад? Пас, Аллоҳ таъоло гуфт, ки ҷавоби кай омадани он рӯз ба сӯйи Аллоҳ таъоло ҳавола карда мешавад, ин аз илми махлуқ берун аст. Яъне вақти вуқӯи қиёматро ба ғайри Аллоҳ таъоло ҳатто бузурғтарин анбиё ва муқаррабтарин фаришта ҳам намедонад.

Ҳатто шукуфтани ғунча, бастанӣ мева, пухта расидан, аз ғилоф берун омадани он ва ҳатто ҳомила шудани зану таваллуд ёфтани кӯдак ҳам, вобаста ба илми Худованд аст. Ҳеҷ як чиз аз мадди назар ва илми қадими Аллоҳ таъоло берун намеронад. Тамоми ҳодисаҳо ва рӯйдодҳои замину осмонҳо иртибот ба илми Аллоҳ таъоло доранд. Аз ҷумла рӯзи қиёмат ҳам.

Ба ҳамин хотир аст, ки чун Ҷабраил (а) Муҳаммад (с)-ро аз боби омадани рӯзи қиёмат суол намуд, Расулуллоҳ (с) дар посух гуфт: **"Мал мас-улу ʔанҳа би аʔлама минас-саил"**. **"Суолкардашуда аз суолкунанда донотар нест"**.

Дар давоми оят омадааст, ки рӯзи қиёмат чунин рӯзест, ки барои сарзаниш ва исботи нописанд будани ибодати ботилонаи бутпарастон Аллоҳ таъоло ба мушрикони нидо намуда, гуфт, ки ҳама он чизҳое, ки ба Ман шарик ҳисоб кардед ва онҳоро чун маъбуд парастид, намудед, кучоанд? Биёред онҳоро, то аз шумо ин лаҳза дифоъ кунанд! Мушрикони дар ҷавоб гӯфтанд, ки акнун мо ба яқин донистем, ки дар баробари Аллоҳи ягона аз миёни мо ҳеҷ касе нест, ки имрӯз ширк оварданаширо шоҳидӣ бидиҳаду дуруст ҳисобад ва исбот кунад. Алҳол ботил будани ибодати бутҳоро донистем, акнун аз ибодати онҳо бозгаштему безорем. Мушрикони чунин гуфта, он рӯз иқрор ҳам мекунанд, локин ҳайҳот. Муфасссирон гуфтаанд, ки ин суханҳои пушаймониро онҳо вақте мегӯянд, ки қиёматро бо чашм мебинанду аз бутҳои худ безорӣ меҷӯянд, лекин афсӯс. Зеро онҳо дори имтиҳонро бо гумроҳӣ ва хатокорӣ паси сар намудаанд. Имону тавҳиди худро вақте эълон доштанд, ки дар он рӯз дари тавбаро бастаанд. Дар он рӯз имон овардан ба соҳибаш ҳеҷ нафъ надорад.

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوا يُدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَظَنُّوا مَا لَهُم مِّنْ مَّحِصٍ

Ва ʔалла ʔанҳум-м mā kānū ядъуна мин қабл. Ва ʔаннū mā лаҳум-м мим маҳиṣ. 48.

48. Ва гум шуд аз онҳо он чӣ, ки пеш аз ин мепарастиданд ва донистанд, ки ҳеҷ ҷойи халосӣ онҳоро нест.

Одатан, мушрикон ба ибодати чизҳое машғул мешаванд, ки ҳатто дар ҳамин дунё аз онҳо на некӣ мебинанду на бадӣ. Бинобар ин, ояти мазкур мефармояд, ки ҳама он чӣ мушрикон дар дунё парастии менамуданд, хоҳ бут бошанду хоҳ ғайри он, дар рӯзи қиёмат чунон ғайб мезананд, ки осоре аз онҳо дида намешавад, то ба ибодаткунандагонашон, фаразан, дасти ёрӣ дароз намоянд. Баъди чунин муомила мушрикон хуб мефаҳманд ва яқин мекунад, ки дигар барои онҳо ҷои ғурез ва халосӣ нест. Дигар василае вуҷуд надорад, ки онҳоро аз азоби илоҳӣ наҷот бидиҳад. Дар натиҷа, аз рафтори дар дунё доштаи худ саҳт маъюсу ғамгин гардида, аз ин ки бо васвасаи ҳамдигар ба пайғамбарони Худо мучодала намудаанд, саҳт пушаймон мегарданд ва аз ҳамдигар безорӣ меҷӯянд...

Оятҳои зер табиати инсонро баён мекунад.

لَا يَسْتَمُ إِلَّا نَسْنُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيُوسُ قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾

Лā яс-аму-л-инсāну миṅ дуъāи-л-хайри ва им массаху-ш-шарру фаяуṣун қануṭ. 49.

49. Инсон ҳар чи талаби хайр кунад, монда намешавад ва агар сахти ба ӯ бирасад, пас, ба кулӣ ӯ ноумеду тамаъбурида мешавад.

Ӯ таъоло табиати инсонро чунин офарида, ки аз талабу тамаъи нақӯӣ барои нафси худ аз қабилӣ молу тандурустӣ, иззату ҳурмат, эҳтирому забардастӣ ва ғайра ҳеҷ гоҳ монда ва дилгир намешавад. Ӯ ҳамеша мехоҳад, ки ҳама чиз таъби дилу хостаи ӯ бошад. Аммо дар сурати рӯ ба рӯ омадан ба сахтӣ, ноомади кор ва беморӣ дарҳол малул ва навмед мегардад. Ҳатто баъзе касон то андозае рӯҳафтода мегарданд, ки аз раҳмату кӯмаки Аллоҳ таъоло ҳам дасту дил мешӯянд. Давоми суханро ояти зер, иншоаллоҳ, мукаммал месозад:

وَلَيْنَ أَذْقَنَهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي وَمَا أَظُنُّ

السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَيْنَ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَىٰ فَلَنُنَبِّئَنَّ

الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٠﴾

**Ва ла ин азақнāху раҳмата-м миннā мим баъди ẓаррба
массатху ла яқуланна ҳāзā ли ва мā аẓунну-с-сāъата
қоимата-в ва ла ир-ручиъту илā Рабб̄и инна ли ъиндаҳу
лал ҳуснā. Фа ла нунаббианна-л-лаẓина кафару би мā
ъамилу ва ла нузиқаннаҳум-м мин ъазāбин галиẓ. 50.**

50. Ва агар ўро меҳрубоние аз тарафи Худ, баъди сахтие, ки ба ў расида буд, бичашонем, албатта гўяд: «Ин барои ман лоиқ аст ва намендорам қиёмат барпо шавад ва агар ҳам ба сўи Парвардигори худ бозгардонида шавам, албатта назди Ў ҳолати некӯ маро интизор аст». Пас, албатта, ононеро, ки кофир шуданд ба он чӣ мекарданд, огоҳ мегардонем ва албатта, онҳоро аз азоби дурушт бичашонем.

Чуноне гузашт, назари баъзе инсонҳо маҳз ба зоҳир ва моддиёт маҳдуд гаштааст. Агар Парвардигор ба чунин шахс меҳрубонӣ намуда, аз ҳолати навмедӣ ва шикастадилӣ раҳояш сохта, беҳбудиро насибаш гардонад, инро аз Мусаббибул асбоб (Худованд) надида, балки меҳрубонии Ўро фаромӯш месозаду аз худ миннатпазир мешавад ва бо худ фаҳр намуда мегўяд, ки бо ҷаҳду кӯшишу ҳаракати худ ман тавонистам ин ҳама мусибатро аз худ дур созам. Кибру ғурури ў то андозае боло меравад, ки ҳатто вуқӯи қиёматро билкул инкор мекунад ва мегўяд: "Ман ба омадани қиёмат (наъузубиллоҳ) боварӣ надорам". Боз агар ба самъаш (гӯшаш) меҳрубонии Аллоҳ таъолоро расонида шавад, мегўяд, ки бигузор, чуноне шумо мегӯед, Аллоҳ таъоло аз сахтӣ маро раҳо намуда бошад, модоме Аллоҳ таъоло лутфи Худро дар ин дунё аз ман дарег надошт, дар Қиёмат ҳам, Ў ба ман дасти ёрӣ дароз хоҳад кард. Аз чунин шахсон аҷаби кас меояд. Хабарӣ вуқӯи рӯзи Қиёматро инкор мекунанд, вале боз шарм надошта, эҳсонӣ Аллоҳ таъолоро дар он рӯз умедвор мешаванд. Чунин шахсони тихимағзро Аллоҳ таъоло дар давоми оят бо ёд кардани савганд ба Зоти Худ, ҷавоб дода мефармояд, ки Валлоҳӣ (қасам), ҳақиқати амалҳои чунин ҷамоъаи куффор назди Мо маълум аст, ҳама ҷурму гуноҳе, ки дар дунё содир кардаанд, албатта, пеши рӯяшон ҳамчу ҳуччат меорему ба онҳо нишон медиҳем. Сахттарину дурушттарин азобро ба онҳо, албатта, мечашонем ва онҳо ба таври ҳамешагӣ дар оғӯши нори Ҷаҳаннам боқӣ мемонанд.

Валлоҳу аълам.

وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَسَىٰ نِعْمَتَنَا بِنِجَابِهِ ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو

دُعَاءٍ عَرِيضٍ ﴿٥١﴾

**Ва изъ анъамнâ љала-л-инсâни аъраъа ва наъ биҷъанибиҳи
ва изъ массаҳу-ш-шарру фа зӯ дуъъин љариъ. 51.**

**51. Ва чун бар инсон инъом кунем, рӯйгардонию носипосӣ мекунад
ва аз роҳи ҳақ паҳлӯи худро гардонида, бисёр кибр мекунад ва
чун ба ӯ сахтӣ бирасад, пас, ӯ соҳиби дуоҳо ва фарёду фиғони
бисёр аст.**

Боз табиати инсони ношукр чунин будааст, ки ҳар вақто ба ӯ неъматҳоро арзонӣ карда шавад, аз шукри онҳо рӯгардон шуда, инъомкунандаро фаромӯш месозаду аз гардан ниҳодан пеши амрҳои шаръӣ худдорӣ мекунад. Кибр варзида, ҳавобаландиро пеша месозад. Аммо чун ба макрӯҳот ва мусибатҳо дучор биёяд, мебинӣ, ки ба тавбаю тазарруъ даромада, дуоҳои бисёр мекунад. Ин аст табиати инсони инкоркунанда. Ҳангоми ба сахтиҳо дучор омадан, ба Худо рӯй меорад, аммо чун соҳиби неъматҳо мегардад, Аллоҳро фаромӯш мекунад. Ин, албатта, барои инсон зарар аст, ки дар сахтиҳо сабр намекунад ва ба вақти соҳиб будан ба неъматҳо шукр ба ҷой намеорад.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ ۖ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ

فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾

**Қул араайтум ин кâна мин љиндиллаҳи сӯмма кафартум
биҳи ман азаллу мим ман ҳува фи шикъқиъм баъид. 52.**

**52. Бигӯ: «Хабар диҳед маро: агар Қуръон аз назди Аллоҳ бошад,
сипас ба он кофир шуда бошед, кист гумроҳтар аз шахсе ки ӯ дар
муҳолифату аз савоб дур бошад?».**

Дар оятҳои гузашта нақши аҷиби табиати инсонӣ мавриди баррасӣ қарор гирифт, ки барои мутаваҷҷеҳ сохтани ҳар инсон ба сӯи нафсаш бисёр мутаассир буд. Аммо дар ояти мазкур Аллоҳ таъоло Расулulloҳ (с)-ро амр мекунад, ки бар инкоркунандагони ҳақ ин суханро бигӯ, ки ай ҷамоъаи мушрикони, бе пешниҳоди ягон далеле ин Қуръонро инкор мекунед? Фикри имрӯзу қиёматро накарда, ба Қуръон ҳамчун як китоби оддӣ хӯрдагирӣ мекунед?

Шумо худро гумроҳ сохта, ба Қуръон чаро ин қадар душманӣ доред? Аз рӯйи инсоф бигӯед, ки агар Қуръон аз назди Парвардигор нозил шуда бошад, ба ин шакку шубҳае, ки дар ҳақиқи Қуръон доред, ҳукми шумо чӣ бошад? Оё аз шумо гумроҳтар касе ҳаст, ки ба Қуръон кофир шуда, аз роҳи ҳидоят фарсахҳо дуру гумроҳ гашта бошад? Қуръоне, ки шумо инкор доред, мисли Офтоб равшан аст. Аз назди Аллоҳ таъоло нозил шуда, дар он ҳеҷ шакку шубҳае нест. Ҳамин Қуръон ин тоифа гумроҳшудагонро хабар дода, мефармояд, ки роҳи ҳидоят инҷост - дар Қуръон. Некбахтии ҳар ду оламо аз амал намудан ба Қуръон дастрас метавон намуд. Қуръон китобест башарро аз ҷаҳолату гумроҳӣ наҷот медиҳад. Он саросар панду ҳикмат аст.

Ояти зер бори дигар мушрикони ҳушдор медиҳад.

سُرِّيهِمْ ءَايَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ

يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

Сануриҳим айāтинā фи-л-āфāқи ва фӣ анфусихим ҳаттā ятабайяна лаҳум аннаҳу-л-ҳаққ. А-ва лам якфи би Раббика аннаҳу ʿалā кулли шай-иш шаҳид. 53.

53. Зуд аст, ки нишонаҳои Худро, ки дар офоқ аст ва дар нафсҳои онҳо низ ҳаст, онҳоро нишон медиҳем, то барои онҳо равшан шавад, ки Ӯ ҳақ аст. Оё Парвардигори ту, ки бар ҳар чиз гувоҳ аст, басанда нест?

Аллоҳ таъоло зимни ояти мазкур он мушрикони, ки пайғамбарии Расулуллоҳ (с) ва аз назди Аллоҳ таъоло нозил шудани Қуръонро инкор мекунанд, бори дигар бо далелҳое, ки дар хориҷи (берун) аз инсон мавҷуданд, ҳушдор медиҳад. Яъне он мушрикони сухани Расулуллоҳ (с)-ро, ки борҳо гуфт: **"Қуръон сухани Аллоҳ аст, барои ҳидояти оммаи башар нозил шудааст"**, қабул накарданд. Зуд аст, ки бо далелҳое, ки дар хориҷ вучуд дорад, нозил шудани онро барои мушрикони собиту зоҳир месозад. Якум: Аз ҷумлаи далелҳое, ки Аллоҳ таъоло ваъда кардааст, зоҳиршавии Исломи дар тамоми ғушаву канори дунё ва пирӯзии маънавии он бар ҳамаи динҳост. Ба гурӯҳи далелҳои хориҷ аз инсон офариниши Замин ҳам бо тамоми мавҷудоташ дохил аст. Барои инсони хирадманд ҳар як чизи дар Замин мавҷудбуда аҷоиб ва ҳайратовар аст. Осмон (қоинот) ва ҷирмҳои дар он мавҷудбуда, низом ва ҳаракати онҳо, ҳодисаҳои дар он

рухдиҳанда боз аҷоибтар ва ҳайратовартаранд. Магар ин ҳама далел бар ваҳдонияти Аллоҳ ва нузули (фуруд омадани) Қуръон аз назди Ӯ таъоло шуда наметавонад?

Дувум: Аллоҳ таъоло дар инсон (яъне дохили инсон) ҳамчунон аҷоибот ва ҳикматҳо халқ намудааст, ки омӯхтани онҳо то охир имконпазир нест. Мисол: яке аз аҷоибот чашми инсон аст, ки дар зоҳир ду қатраи обро меонад. Вале онҳоро Аллоҳ таъоло чунон арзи ҳастӣ додааст, ки аз замин то дуртарин ҷисмҳоро дар осмон дида метавонад. Ё гӯши инсон, тамоми садоҳоро бо тафовут мешунавад ва байни овозҳо фарқ мегузорад. Дигар узвҳои инсон ҳам, дорои ҳамин гуна ҳикматҳоянд. Албатта, ҳамаи ин нишонаҳои номбурда далолат бар он мекунад, ки Қуръони маҷид аз назди Аллоҳ таъоло нозил шудааст. Ҳеч чиз, чи дар замин ва чи дар осмон, аз мадди назари Аллоҳи таъоло пинҳон наметавонад. Ҳол он ки Аллоҳ таъоло бар ҳама чиз гувоҳ аст худ ҳақиқати Қуръонро ва ба Расулуллоҳ (с) нозил шуданаширо тасдиқ мекунад. Оё ин ҳам, барои мушрикони далели басанда нест? Яқин аст, ки Қуръон китоби Раббонӣ ва осмонист ва он тарзи тоату ибодати мушрикони нодуруст шуморидааст.

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِيَّةٍ مِّن لِّقَاءِ رَبِّهِمْ ۚ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ

Алӓ иннаҳум фӣ мияти-м ми-л-лиқӯи Раббихим. Алӓ иннаҳу би кулли шай-им муҳит. 54.

54. Огоҳ бош: албатта, онҳо аз мулоқоти Парвардигори худ дар шакканд. Огоҳ бош: албатта, Аллоҳ бар ҳар чиз ихотакунада аст.

Ояти мазкур ақидаи мушрикони ботил сохта мефармояд, ки ай қавм, албатта, шумо аз ақидаи чунин тоифа (мушрикони) огоҳ бошед! Зеро онҳо зинда гардонидани баъди миронидан, ҳисобу китоб, ҷазои амалҳо ва дар он рӯз ба Аллоҳ таъоло рӯ ба рӯ омаданро шак намуда, тасдиқ надоранд. Онҳо фиребхӯрдагонанд. Аз ин ҷост, ки на имон меоранд ва на тасдиқ доранд. Ва ҳар намуди ибодати сохтаро бар худ дуруст мешуморанд, чӣ ки хоҳанд меғоянду мекунаанд. Ай мухотаб, огоҳ бош, ҳамаи он чӣ мушрикони дар якҷоягӣ ё дар танҳои меғоянду мекунаанд, аз ихотаи илми Аллоҳ таъоло берун нест. Албатта, барои чунин амалхояшон ҷазои мувофиқ хоҳанд гирифт.

**Поёни сураи “Фуссилат”
Валиллаҳил ҳамд.**